

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN BAŞINDA TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK BİR ADIM: PARLAMENTO HEYETLERİNİN KARŞILIKLI ZİYARETLERİ (1947)

A STEP TO IMPROVE TURCO-BRITISH RELATIONS AT THE BEGINNING OF THE COLD WAR ERA: MUTUAL VISITS OF PARLIAMENTARY DELEGATIONS (1947)

Mehmet Şah ÖZCAN *

Geliş Tarihi/Received:12.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted:28.02.2023

ÖZCAN, Mehmet Şah, (2023), "Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirme Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)", Belgi Dergisi, S.26, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2023/II, ss. 149-175.

Öz

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, savaşın sonlarından itibaren kendini gösteren Sovyet baskı ve tehditleri karşısında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin mutlak desteğinden yoksun olarak bir süre tek başına mücadele etmek zorunda kalmıştı. İngiltere ve Amerika ise ancak 1946'nın sonlarına doğru Türkiye'yi savunmak için tam bir işbirliğine varmışlardı. 1947'nin başlarından itibaren Sovyet yayılmacılığına karşı "çevreleme" politikasını hayata geçirirken, bir süredir ekonomik sıkıntılarla uğraşan İngiltere ise Şubat 1947'de Amerika Dışişleri Bakanlığı'na verdiği notalarla, 31 Mart'tan sonra Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak tüm ekonomik ve askeri yardımları askıya alma niyetini bildirmişti. Buna karşılık Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresine hitaben "Truman Doktrini" olarak anılan konuşmayı yapmış ve konuşmasında Amerika Hükümeti'nin Yunanistan ve Türkiye'ye toplam 400 milyon dolarlık acil askeri ve ekonomik yardım sağlayacağını açıklamıştı. Truman Doktrini Türkleri ve İngilizleri genel anlamda memnun etmişti ancak onlarda bazı endişeler de yaratmıştı. Türkler, Truman Doktrininin Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması hususunda resmi bir taahhüt sağlamaması sebebiyle, İngilizlerle olan 1939 tarihli ittifaklarına, İngilizlerin savaş sonrası durumları onlara olan güvenilirliği azaltmasına rağmen, caydırıcı bir unsur olarak değer vermeye devam etmişlerdi. İngilizler ise, Türkiye'deki birincil siyasi rollerini sürdürmekte kararlı olduklarından, Amerikan ekonomik gücünün İngiltere'nin Türkiye üzerindeki etkisini azaltmasına müsaade etmemeyi kararlaştırmışlardı. Bu nedenlerle hem Türkiye hem de İngiltere, Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştirilmesine önem vermişlerdi. Dolayısıyla her iki ülkenin de bu hususta bazı girişimleri olmuştu. Bu çalışmada, Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla 1947 senesinde atılan adımlardan biri olan, Türk ve İngiliz Parlamento heyetleri tarafından Türkiye ve İngiltere'ye yapılan karşılıklı ziyaretler incelenmiştir. Çalışma, Türk arşiv ve resmi yayınları, süreli yayınlar, kitaplar ve makaleden faydalanılarak meydana getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Türk-İngiliz İlişkileri, Parlamento Heyetleri, Karşılıklı Ziyaretler, 1947.

* Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, mehmetsohazcan@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-1445-0155>).

Abstract

After the Second World War, Turkey had to struggle alone for a while, deprived of the absolute support of the United Kingdom and the United States, in the face of Soviet pressure and threats that had emerged since the last stages of the war. It was not until the end of 1946 that Britain and the United States fully cooperated to defend Turkey. Britain and the United States, on the other hand, had reached full cooperation to defend Turkey towards the end of 1946. While the United States implemented the "containment" policy against Soviet expansionism from the beginning of 1947; Britain, which had been dealing with economic problems for a while, declared its intention to suspend all economic and military aid to Greece and Turkey after March 31, in the notes she gave to the US Department of State in February 1947. In response, President Truman delivered the speech known as the "Truman Doctrine" to the US Congress on March 12, 1947, and declared in his speech that the US Government would provide a total of \$400 million in emergency military and economic aid to Greece and Turkey. The Truman Doctrine generally pleased the Turks and the British, but they also created some concerns. The Turks continued to value their 1939 alliance with the British as a deterrent, even though the British post-war situation undermined their credibility, since the Truman Doctrine did not provide for a formal commitment to Türkiye's security. The British, on the other hand, were determined not to let American economic power diminish Britain's influence over Türkiye, as they were determined to maintain their primary political role in Türkiye. The British, on the other hand, determined to maintain their primary political role in Türkiye, decided not to allow American economic power to reduce Britain's influence over Türkiye. For these reasons, both Türkiye and England gave importance to the development of Turkish-British relations. Therefore, both countries had some initiatives in this regard. In this study, mutual visits made by Turkish and British Parliamentary delegations to Türkiye and England, which was one of the steps taken in 1947 to improve Turkish-British relations, were examined. The study was created by making use of Turkish archives and official publications, periodicals, books and articles.

Keywords: *The Cold War, Turco-British Relations, Parliamentary Delegations, Mutual Visits, 1947.*

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlığı seçen Türkiye, savaşın bitimine çok az bir süre kala-Yalta Konferansında (4-11 Şubat 1945) alınan karar doğrultusunda, 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan eden veya Mihver Devletlere karşı savaşan ve böylece Birleşmiş Milletleri kurmak üzere San Francisco Konferansına davet edilmeye hak kazan devletlerden biri olmak amacıyla-savaşa fiilen dâhil olmamakla birlikte 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmişti.¹

Türkiye'nin yoğun baskılara rağmen bu tarihe kadar savaşa girmekte çekince göstermesi Müttefik Devletlerde hayal kırıklığı yaratmıştı ve bunun neticesinde Türkiye, savaşın sonlarından itibaren kendini gösteren Sovyet baskı ve tehditlerine karşı bir müddet İngiltere ve ABD'nin mutlak desteğinden yoksun bir halde tek başına mücadele etmek zorunda kalmıştı.² Bu durumun meydana gelmesinde İngiltere ve ABD'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik algılarının da önemli bir rolü olmuştu. Zira her iki devlet de bu dönemde; *"savaş sürecince Sovyetlerle yürütbildikleri işbirliğini, barış düzeni içinde de yürütebilecekleri umudunu henüz yitirmemişlerdi ve [onu] gücendirecek kesin bir tavır almaktan kaçınmışlardı."*³ Türkiye yönelik Sovyet tehdidi Potsdam Konferansı'nda kendini açıkça belli ederken, İngiltere ve ABD'nin Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik geniş kapsamlı taleplerine karşı net ve kesin bir tavır almamaları Türkiye'de büyük endişeye sebep olmuştu.⁴ ABD Başkanı Truman'ın Konferansta Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik toprak taleplerinin her iki ülke arasında halledilmesi gereken bir mesele olduğunu dile getirmesi⁵, ABD'nin o dönemde Türkiye'nin toprak bütünlüğüne dair kayıtsızlığının açık bir delili olmasının yanı sıra, Türkiye'nin endişelenin hiç de yersiz olmadığını göstermekteydi. Bununla birlikte, Sovyetlerin Konferansta bir kez daha dile getirdiği geniş kapsamlı talepler, Batı'da, Türkiye'ye yönelik Sovyet politikasına dair şüpheleri arttırmıştı.⁶

Yaşanan bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye, savaş bitiminde yoğun bir güvenlik arayışına girmişti.⁷ Çareyi Batı'yla daha çok yakınlaşmakta bulmuş ve bu doğrultuda, ABD'nin Doğu Akdeniz'e yönelik politikaları henüz netlik kazanmadığından, güvenliğini sağlamak ve Batı'nın tecridinden kurtulmak amacıyla, *"siyasi ve mali destek için yalnızca İngiltere'ye güvenmek zorunda kalmıştı"*. Bu bağlamda, savaş öncesi İngiltere'yle kurduğu 1939 tarihli ittifakı dış politikasının *"kurtuluş ümidi"* yapan Türkiye, 1946 Şubat'ında İngiltere'ye 1939 tarihli Üçlü İttifakın yeniden teyit edilmesini önermişti. İngiltere ise, Orta Doğu'da kalıcı bir İngiliz varlığının sürdürülmesinde Türkiye'nin önemli bir rolü olduğunu düşündüğünden, Türkiye'nin güvenini arttırmak ve Sovyet planlarını caydırmak

1 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 368; Mustafa Ekincikli, *Türk Dış Siyaseti (İnönü-Bayaz Dönemleri)*, Ankara: Berikan Yayınları, 2010, s. 67-68.

2 Behçet Kemal Yeşilbursa, "Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası (1945-1991)", *ATA Dergisi*, 8 (1999), ss. 67-93, s. 67; Mustafa Sıtkı Bilgin, Steven Morewood, "Turkey's Reliance on Britain: British Political and Diplomatic Support for Turkey against Soviet Demands, 1943-47", *Middle Eastern Studies*, 40/2 (2004), ss. 24-57, s. 24, 32; Ekincikli, *a.g.e.*, s. 68-71.

3 Ekincikli, *a.g.e.*, s. 70-71

4 Ekincikli, *a.g.e.*, s. 121.

5 Ekincikli, *a.g.e.*, s. 106.

6 Michael L. Dockrill, Michael F. Hopkins, *The Cold War, 1945-1991*, Second edition, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006, s. 25.

7 Yeşilbursa, "a.g.m.", s. 67.

için bu öneriye olumlu karşılık vermişti.⁸ Bununla birlikte, “özellikle ekonomik nedenlerle” İngiltere’nin liderliğindeki dünya sisteminden ABD liderliğindeki dünya sistemine “geçiş sürecinin hız kazandığı”⁹ bu dönemde, İngiltere’nin Türkiye’yi Rusya’ya karşı etkin bir şekilde destekleyecek güce veya kaynaklara sahip olup olmadığı şüpheli olduğundan, Türkiye, Amerikan yardımıyla sağlamaya çalışmak zorunda kalmıştı.¹⁰

1946 senesinin¹¹ başlarında İngiltere ve ABD, Türkiye’yi savunma konusundaki önceki tutumlarının aksi yönünde hareket etmeye başlamışlardı. ABD bu konuda daha katılaşırken, İngiltere ise önceki kararlı tutumunu yumuşatmıştı. Ve bu devletler, Türkiye’yi Sovyet tehdidine karşı savunmak için tam işbirliği aşamasına ancak 1946’nın sonlarında ulaşmışlardı.¹² Bu sırada ABD, Sovyetler Birliğine karşı sertleşen tutumunu İran’da da göstermiş ve girişimleri neticesinde Mayıs 1946’da Sovyetler’in Kuzey İran’daki birliklerini çekmesini sağlamıştı. Sovyetlere karşı katı bir politikanın fayda sağladığını böylece anlayan ABD, 1947 senesine girildiğinde, Sovyet yayılmacılığına karşı “çevreleme” politikasını hayata geçirmişti.¹³ Lakin ABD kamuoyunu Sovyet tehdidine ikna etmek hiç de kolay olmamıştı. “Başkan Truman’ın manevra için çok az yeri vardı, ancak şans 1947’de Yunanistan’daki krizle gelmişti.”¹⁴ Truman hükümeti, tüm yardımlarına ve İngiliz birliklerinin desteğine rağmen, Yunan isyancıların 1947’ye kadar Yunan hinterlandının büyük bir kısmı

8 Ekavi Athanassopoulou, “A Tepid Alliance: Britain And Turkey In The Post-War And Early Cold War Years”, *Middle Eastern Studies*, 56/5 (2020), ss. 699-713, s. 699-700. İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, 21 Şubat 1946’da Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada, Türk talebine cevaben, Üçlü İttifak Antlaşmasının halen geçerli olduğu belirtmiş ve Türkiye’nin uydu devlete dönüştürülmesini değil, “gerçekten bağımsız olmasını” dilemişti. Mustafa Bilgin, *Britain And Turkey In The Middle East*, London, New York: Tauris Academic Studies, 2007, s. 63.

9 Şuhnaz Yılmaz, “The Transformation Of Britain-Turkey-United States Relations At The Advent Of The Cold War (1945–1952)”, *Middle Eastern Studies*, 56/5 (2020), ss. 714-729, s. 714.

10 William Hale, *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Third edition, London, New York: Routledge, 2013, s. 81.

11 Esasen 1946 yılı, birçok gelişmenin yanı sıra Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki ilişkilerde kesin bir sertleşmenin yaşanması sebebiyle (Dockrill, Hopkins, *a.g.e.*, s. 32.), Soğuk Savaş dönemi açısından önemli bir yıl olmuştu (John W. Mason, *The Cold War, 1945–1991*, London, New York: Routledge, 1996, s. 7.). Sovyetler Birliği’nin savaşın bitiminden sonraki altı ay içinde Kuzey İran’daki birliklerini geri çekmeyi reddetmesi üzerine ABD Dışişleri Bakanı Byrnes’in 1946 Şubat’ında İran Başbakanı’nı Sovyetlerin bölgedeki ilerleyişine direnmeye çağırması, ABD’nin Sovyetler Birliği’ne karşı politikasında temel bir değişime işaret etmişti (Mason, *a.g.e.*, s. 7.). Aynı ay içerisinde meydana gelen diğer önemli gelişme, Moskova’daki ABD maslahatgüzarı George Kennan’ın Washington’daki Truman yönetimine gönderdiği telgrafta. Kennan telgrafında, “Kremlin’in dünya meselelerine ilişkin “nevrotik” görüşünün temelinde, Marksist dogmayla birleşen ve Sovyet yayılmacılığını her zamankinden daha tehlikeli ve sinsi yapan, içgüdüsel bir Rus güvensizlik duygusunun yattığını” yazmıştı. Kennan ayrıca, “Sovyetler Birliği’nin komünist ve kapitalist dünya arasında barış içinde bir arada yaşamının mümkün olduğuna inanmadığını” da vurgulamış ve Sovyetler Birliği’ne karşı, izolasyonizm ile önleyici savaş arasında bir orta yol olan, “çevreleme” (containment) politikasını önermişti. Bu politika, 1947’de Truman yönetiminin resmi politikası olarak kabul edilecekti (Mason, *a.g.e.*, s. 8.). İngilizler ise Yalta Konferansı ile birlikte başlayan Sovyetler Birliği’ne karşı Türkiye’yi destekleme tutumlarını, Churchill yönetimi altında devam ettirmişlerdi. Ancak bu tutum, İşçi Partisi’nin Temmuz 1945’te iktidara gelmesiyle biraz zayıflamıştı. Bunun nedeni, Başbakan Attlee ve bazı kabine üyelerinin, bölgedeki askeri varlığın devam etmesinin, istikrarsız bir aşamada olan ekonomiye çok fazla yük getirdiğine ve Sovyetler ile bir çatışmaya yol açabileceğine inanarak, Ortadoğu’dan tamamen geri çekilme fikrini desteklemeleriydi. Dışişleri Bakanı Eden ise İngiltere’nin Ortadoğu’daki konumunun sürdürülmesi gerektiği fikrine sahip olmakla beraber, uzlaşma umutlarını tamamen yok etmemek veya olası bir çatışmayı önlemek için Sovyetler Birliği’ne bazı tavizler verilebileceğini de düşünmüştü. Ve bu yüzden selefi Eden’in Sovyetler Birliği’ne karşı takındığı sert tutum yerine daha uzlaştırıcı bir tutum takınmıştı (Bilgin, Morewood, “a.g.m.”, s. 44-45.). Bu arada, İngiltere’nin eski başbakanı ve o dönemdeki muhalif lideri Winston Churchill ise 5 Mart 1946’da Missouri-Fulton’da yaptığı ünlü “Demir Perde” konuşması da dikkatleri Sovyetler Birliği’ne çekmişti. “Baltık’taki Stettin’den Adriyatik’teki Trieste’ye Avrupa Kitası boyunca inen” bir “Demir Perde”den bahseden Churchill (Dockrill, Hopkins, *a.g.e.*, s. 33.), Sovyetler Birliği’ni yayılmacı bir devlet olarak tasvir etmiş (Mason, *a.g.e.*, s. 7.) ve Sovyet yayılmacılığını caydırmanın bir yolu olarak savaş zamanındaki İngiliz-Amerikan ittifakının yenilenmesini önermişti (Dockrill, Hopkins, *a.g.e.*, s. 33.).

12 Bilgin, Morewood, “a.g.m.”, s. 45.

13 Dockrill, Hopkins, *a.g.e.*, s. 36-37.

14 Mason, *a.g.e.*, s. 8.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım:
Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

üzerinde kontrolü güvence altına almalarını engelleyememişti. Yunan anti-komünist koalisyonunun istikrarsızlığından ve yozlaşmasından bıkmış olan ve 1947 başlarında kendi ciddi mali sorunlarıyla karşı karşıya kalan İngiliz hükümeti,¹⁵ Şubat 1947'de ABD Dışişleri Bakanlığı'na 31 Mart'tan sonra Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak tüm ekonomik ve askeri yardımları askıya alma niyetini bildiren iki nota vermişti.¹⁶ Türkiye'nin Batı savunması açısından önemine de vurgu yapılan bu notalarda İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım yapılmasının icap ettiğini ancak kendisinin bunu yapamayacak durumda olduğundan sorumluluğun ABD tarafından üstlenilmesi gerektiğini belirtmişti. Ayrıca, ABD bu meselede hızlı hareket etmezse Yunanistan ve Türkiye'nin bağımsızlığını kaybedebileceğine ve Ortadoğu'nun Sovyet egemenliğine girebileceğine vurgu yapmıştı.¹⁷ Bu durum karşısında Truman, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardım hususunda, (ABD Kongresine hâkim olan ve askeri harcamaların kısılmasını savunan) Cumhuriyetçilerin desteğini kazanmak için Amerikan halkına talebini demokrasi ve komünizm arasındaki ideolojik bir yüzleşme açısından iletmek zorunda kalmış ve sonuç olarak, 12 Mart 1947'de Kongre'de Truman Doktrini olarak bilinen konuşmayı yapmıştı.¹⁸ Truman konuşmasında, ABD hükümetinin Yunanistan ve Türkiye'ye toplam 400 milyon dolarlık acil askeri ve ekonomik yardım sağlayacağını açıklamıştı. Truman'ın beyanati, ABD politikasında *"izolasyonculuktan, dünya barışını korumak ve komünizmi kontrol altına almak için dünya çapında büyük bir sorumluluk üstlenmeye doğru radikal bir değişime işaret [etmişti]."* Truman Doktriniyle Türkiye'ye 100 milyon dolarlık Amerikan yardımı tahsis edilmişti ve bunun yalnızca ABD yapımı savaş malzemelerine ya da Amerikan gözetiminde hava limanlarının inşasına harcanabileceği kararlaştırılmıştı.¹⁹

Truman Doktrinini ilanı, Türklerin *"kaygısını büyük ölçüde hafifletmiş ve umutlarını artırmış olsa da, Türkiye'nin güvenliğine resmi bir taahhüt sağlama[mıştı]."*²⁰ Bu sebeple Türkler, İngilizlerle olan 1939 tarihli ittifaklarına, İngilizlerin savaş sonrası durumları onlara olan güvenilirliği azaltmasına rağmen, caydırıcı bir unsur olarak değer vermeye devam etmişlerdi. Bu itibarla, Türk-İngiliz ittifakının geçerliliğine ve İngiltere ile yakın ilişkilerin sürdürülmesine verdikleri büyük önemi göstermeye çalışmışlardı.²¹ İngilizler ise, Doktrinini ilanıyla, *"Türkiye'ye ve Yunanistan'a Amerikan desteğini getirme ve böylece onu Yakın Doğu meselelerine dâhil etme"* hedefini gerçekleştirmişlerdi. Bu, Sovyetlerin Türkiye sınırlarında durdurulması hususunda sıkı bir İngiliz-Amerikan işbirliğinin başlangıcını temsil etmekle birlikte, *"İngiltere'nin yalnızca Türkiye'deki birincil ekonomik rolünden çekildiğini ancak birincil siyasi rolünün birkaç yıl daha devam edeceğini"* de gösteriyordu.²² Nitekim İngilizler, *"Truman Doktrinine eşlik eden Amerikan ekonomik gücünün muhteşem atılımı karşısında Türkiye'deki İngiliz etkisinin azalmasına müsaade etmemeye karar ver[mişlerdi]."*²³

Türkiye ve İngiltere, Truman Doktrini'nin ilanının ardından birbirlerine karşı takip ettikleri siyasetin gereği olarak, 1947 senesi içerisinde Türk-İngiliz ilişkilerinin

15 Dockrill, Hopkins, *a.g.e.*, s. 37.

16 Mason, *a.g.e.*, s. 8.

17 Hüner Tuncer, İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950), İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012, s. 177.

18 Mason, *a.g.e.*, s. 9.

19 Bilgin, *a.g.e.*, s. 70.

20 Bilgin, Morewood, "a.g.m.", s. 50.

21 Athanassopoulou, "a.g.m.", s. 701-702.

22 Bilgin, Morewood, "a.g.m.", s. 50.

23 Athanassopoulou, "a.g.m.", s. 702.

geliştirilmesine yönelik bir takım girişimlerde bulunmuşlardı. Bahsedilen girişimlerin²⁴ bir örneğini, bu çalışmanın da konusu olan, Türk ve İngiliz Parlamento heyetlerinin 1947 senesinde gerçekleştirdikleri karşılıklı ziyaretler teşkil etmişti. Ziyaretler hususundaki ilk teklif, Truman Doktrini henüz ilan edilmeden önce, 1947 Ocak'ında İngilizlerden gelmişti. Türk Parlamentosunun bu teklife olumlu cevap vermesi neticesinde, ilk önce Parlamantolararası Birlik İngiliz grubu delegeleri 18-26 Nisan 1947'de Türkiye'yi ziyaret etmişlerdi. Ardından Türk Parlamentosundan bir heyet 11-20 Mayıs 1947'de İngiltere'yi ziyaret etmişti. Buna mukabil İngiliz Parlamentosu heyetinin Türkiye ziyareti ise 31 Ekim-14 Kasım 1947'de gerçekleştirilmişti.

A-Tarafların Karşılıklı Davetleri

Türk ve İngiliz Parlamento Heyetlerinin 1947 senesindeki karşılıklı ziyaretlerinin temeli, Parlamentolararası Birlik'in 1947 senesi başındaki çalışmaları sırasında atılmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından yeni bir anayasa tüzük projesi hazırlığına girişen Parlamentolararası Birlik, 1947 yılının Ocak ayında Lüksemburg Sarayı'nda bir mütehassıs komisyon toplantısı yapmıştı. Komisyon Ocak ayının ilk haftası çalışmalarını tamamlarken, çalışmalar esnasında Parlamentolararası Birlik İngiliz Grubu delegeleri, Türk Grubu Delegesi Fazıl Ahmet Aykaç'a Türkiye Parlamentosundan bir heyeti Londra'ya davet etmek istediklerini belirterek, ziyaret için en uygun zamanın hangisi olacağını sormuşlardı. Aykaç ise Türk milletvekillerinin dost ve müttefik bir ülkeyi ziyaret hususunda hiçbir zaman kaydına bağlı olmadığını İngiliz delegelerine bildirmişti. Bu cevaptan gayet memnun olan İngiliz delegeler davetiyelerini Aykaç'a sunmuşlardı. Aykaç, Parlamentolararası Birlik mütehassıslar komisyonu çalışmaları bittikten sonra, hem çalışmaların geneli hem de İngiliz delegelerin daveti hakkında Türkiye'nin Paris Büyükelçiliğine bir rapor sunmuştu ve bu rapor Büyükelçilik tarafından 6 Ocak 1947 tarihli bir şifre telgrafla Türkiye Dışişleri Bakanlığına²⁵, 14 Ocak'ta da Bakanlık tarafından TBMM'ye iletilmişti.²⁶

İngiliz delegelerin yaptığı davetin İngiliz hükümeti tarafından da destek gördüğü, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın'ın Türk Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 15 Ocak 1947 tarihli şifre telgraftan anlaşılmaktaydı. Telgrafta, bir hafta önce İngiliz

24 Bu girişimlerin ilki; Truman doktrininin ilanından kısa bir süre sonra, İngiliz Kraliyet Donanması'nın Akdeniz filosunun amiral gemisi HMS Liverpool'un, beraberinde Ocean ve Triumph uçak gemileri, Leander kruvazörü ve Chequers, Chaplet, Chevron ve Raider muhripleri olduğu halde 21-26 Temmuz 1947'de İstanbul'a yaptığı ziyareti (*Cumhuriyet*, 21-27 Temmuz 1947). Bu, İngiliz Kraliyet Donanması'nın 1939'dan beri İstanbul'a yaptığı ilk ziyaretti. Türklerin İngiliz deniz gücünün anlamını unutmamasına izin verilmemesini esas alan İngiltere, donanma diplomasisini harekete geçirerek bu ziyarete karar vermişti (Athanasopoulou, "a.g.m.", s. 702). İkinci girişim; Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak başkanlığındaki Türk kurmay heyetinin 10-19 Kasım 1947'de gerçekleştirdiği İngiltere ziyaretiydi. Bu ziyaret, Türk kurmay heyetinin 7 Ekim-10 Kasım 1947 tarihli ABD ziyaretinin hemen ardından gerçekleştirilmişti. Türk basını, bu ziyaretin İngiltere'nin daveti neticesinde yapıldığını açıklamıştı. İngiliz resmi makamları Türk heyetinin ziyaretine büyük önem vermişti ve ziyaret için hazırlanan resmi program bunun en somut kanıtı olmuştu. Öyle ki; başbakan, bakanlar kurulu üyeleri ve askeri yöneticilerle görüşmeler yapan Orgeneral Salih Omurtak ve beraberindeki heyet şerefine, çok ender görülen bir itibar ve ağırlama gösterisi olarak, Amiral Nelson'un 1805'de Fransız ve İspanyol donanmalarını yendiği Trafalgar deniz savaşında kullandığı Victory adlı gemide bir akşam yemeği ziyafeti tertip edilmişti. Daha da ötesi, Orgeneral Omurtak, alışılmamış usullerin dışında olarak, İngiliz Kralı VI. George tarafından kabul edilmişti. Omurtak ayrıca, Prenses Elizabeth'in evlenmesi sebebiyle sarayda verilen kabul resmine de davet edilmişti (*Cumhuriyet*, 10-19 Kasım 1947). Ekavi Athanasopoulou, İngiliz resmi belgelerinden faydalanarak kaleme aldığı çalışmasında, Türk kurmay heyetinin İngiltere gezisi hakkında şu yorumu yapmıştı: "Türk ordusu ABD'ye davet edildikten hemen sonra İngiltere'ye resmi bir ziyaret talep etti. Londra ise Türklerin talebine olumlu yanıt vermeye çok hevesliydi. Dışişleri Bakanlığı'nın Türk askeri heyetini karşılamaya verdiği önem o kadar büyüktü ki, Kasım 1947'de onlar için Kral ile bir görüşme bile ayarlandı." Athanasopoulou, "a.g.m.", s. 702.

25 T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (DBTDA), Fon No: 534, Yer No: 37376.150201.64, s. 1-2.

26 DBTDA, 534.37376.150201.63, s. 1-2.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım:
Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

hükümeti Devlet Bakanı Mc. Neil tarafından telefonla arandığını ve 15 Ocak günü için kendisine randevu verildiğini beyan eden Açıkalın; randevu esnasında Mc Neil'in, TBMM üyelerinden altı veya sekiz kişilik bir heyetin Mayıs ayında Londra'ya gelmelerine İngiliz hükümetinin çok memnun olacağını bildirmek üzere Dışişleri Bakanı Bevin tarafından görevlendirilmiş olduğunu kendisine söylediğini ifade etmişti. Mc Neil ayrıca, ziyaret hususunda daha önce Parlamentolararası Birlik İngiliz Grubu tarafından hususi bir telkin yapıldığını ve bu durumda daveti yapacak olan kişinin usulen Meclis Başkanı olduğunu lakin Bevin'in bu ziyaretin evvela iki hükümet arasında kararlaştırılmasının daha uygun olacağını düşündüğünü ve Türk hükümetinden gelecek cevap sonrasında Avam Kamarası Başkanı'nın TBMM Başkanı'na resmi davet göndereceğini açıklamıştı. Böyle bir ziyareti iki ülke arasındaki ilişkiler bakımından önemli bulduğuna ve ziyaret programını Türk heyeti üyelerinin uzmanlık ve mesleklerine göre belirleyeceklerine değinen Mc Neil, Mart ayında Londra'ya bir Sovyet heyetinin geleceğinden de bahsetmiş ve bu ziyaretin (Türk-Sovyet-İngiliz ilişkilerinin hassas durumundan olsa gerek) uzun zaman önce Moskova'ya gitmiş olan bir İngiliz Parlamento Heyetinin ziyaretini "*iadeden ibaret*" olduğunu vurgulamıştı. Mc Neil ayrıca, Türk heyetinin ziyaret tarihi kararlaştırılmadan ve Avam Kamarası Başkanı'nın daveti TBMM Başkanı'na ulaşmadan önce bu meselenin basına yansımamasını Açıkalın'a telkin etmişti. Mc Neil'e, bu nazik davetin Türk hükümeti memnun edeceğini düşündüğünü ve verilecek cevabı hemen kendisine iletceğini belirten Açıkalın; Türk Dışişleri Bakanlığına, İngiliz Parlamentosu tarafından yapılacak olan resmi davetin Türkiye'ye karşı "*güzel bir itina ve dostluk tezahürü*" olduğuna dair kişisel görüşünü iletmış ve kesin ziyaret tarihinin belirlenmesinin İngilizlere bırakılmasını ve ziyaret programının hem geniş hem de ilgi uyandırıcı olması için Türk heyetinin çeşitli uzmanlıklardan gelen milletvekillerinden oluşturulmasını tavsiye etmişti.²⁷

Londra Büyükelçiliğinin telgrafına 17 Ocak'ta karşılık veren Türk Dışişleri, Türk hükümetinin Avam Kamarasının davetine icabet edilmesi yönünde karar verdiğini ve Bevin'in dostane düşüncelerinin ve bu davetin hükümeti çok mutlu ettiğini ifade etmiş ve Bevin'e, Türk tarafının en samimi teşekkürlerinin ve bu ziyaretin iki ülke arasındaki işbirliği münasebetlerinin genişlemesi ve takviyesi bakımından çok mühim neticeler doğuracağı kanaatinde olduğunun iletilmesini istemişti. Ayrıca heyet üyelerinin adet ve isimlerinin daha sonra gönderileceğini ve ziyaretin Mayıs ayı zarfında İngilizlerce belirlenecek bir tarihte gerçekleşmesinin uygun bulunduğunu da bildirmişti.²⁸ Türk hükümetinin cevabı 21 Ocak'ta Londra Büyükelçisi Açıkalın tarafından Mc Neil'e iletilmiş ve bunun üzerine İngiliz Bakan, Avam ve Lordlar Kamarası Başkanlarının ortak davetiyesini derhal TBMM Başkanı'na göndereceğini ifade etmişti.²⁹ Kısa bir süre sonra, Avam Kamarası Başkanı D. Clifton Brown, TBMM Başkanı Kazım Karabekir'e gönderdiği 3 Şubat 1947 tarihli mektupla Türk Parlamento Heyetini İngiltere'yi ziyaret etmek üzere davet etmişti. TBMM Başkanı Karabekir, bu mektuba verdiği cevapta, bahsi geçen ziyaretin iki ülke arasındaki dostluk bağlarını kuvvetlendireceğine kendisinin de inandığını ve TBMM kış tatili dolayısıyla toplantı halinde bulunmadığından, Avam Kamarasının lütufkâr davetinin 14 Nisan 1947'de yapılacak ilk toplantıda Meclise sunulacağını açıklamıştı.³⁰ Bununla birlikte, Türk Dışişlerinin 23 Şubat'ta İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi David V. Kelly'yi mesele hakkında bilgilendirdiği ve Mayıs ayında İngiltere'yi ziyaret edecek olan Türk Parlamento Heyetinin ikisi muhalefet üyesi olmak üzere altı milletvekilinden oluşmasına karar verildiğini bildirdiği

27 DBTDA, 534.37376.150201.59, s. 1-4; DBTDA, 534.37398.150258.9, s. 1-4.

28 DBTDA, 534.37376.150201.60.

29 DBTDA, 534.37376.150201.62; DBTDA, 534.37398.150258.10.

30 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD)*, Dönem:8, Cilt:5, Birleşim:51, s. 51-52.

anlaşılmaktadır. Bunun üzerine 5 Mart'ta Türk Dışişlerine bir nota veren Büyükelçi, hükümetinin talebi gereğince, ziyaret için ayrıntılı düzenlemelerin yapılabilmesi için Türk heyetinin Londra'ya kesin varış tarihinin kendisine verilmesini istemişti.³¹

Türk Dışişlerinden kendisine bu hususta bir bilgilendirme yapılmadan önce 18 Mart'ta ikinci bir nota veren Kelly, Türk heyetinin 9-21 Mayıs tarihleri arasında İngiltere'de on gün geçirmesinin İngiliz makamlarının işine yarayacağına dair ülkesinin Dışişleri Bakanlığından bir telgraf aldığı ve ziyaretin bu sure zarfında yapılmadığı takdirde başka bir ziyarete veya resmi tatile denk gelme riskinin bulunduğunu ifade etmiş ve bahsettiği tarihlerin uygun olup olmayacağını kendisine bildirilmesini istemişti.³² Türk Dışişlerinin süreç içerisinde Londra'daki Türk Büyükelçiliği ile yaptığı yazışmalar dikkate alındığında, Türk hükümetinin İngiliz hükümetince teklif edilen 9-21 Mayıs tarihine onay verdiği anlaşılmaktaydı.³³ Bununla birlikte, İngiliz hükümetinin daveti TBMM'nin 18 Nisan 1947 tarihli oturumunda gündeme gelmiş ve davete "*memnunlukla icabet edileceği*") Meclis Başkanı Kazım Karabekir tarafından beyan edilmişti.³⁴ İngiliz hükümetinin davetine olumlu karşılık veren TBMM, bununla yetinmeyip kış tatilinin ardından 14 Nisan'da toplandıktan hemen sonra İngiliz Parlamentosu üyelerinden oluşan bir heyeti Türkiye'de ağırlamaya hazır olacağını da İngiliz yetkililere bildirmişti.³⁵

B-Parlamentolararası Birlik İngiliz Grubunun Türkiye Ziyareti (18-26 Nisan 1947)

TBMM'nin davetine mukabil 27 Mart'ta Türk Dışişlerine bir nota gönderen İngiltere Büyükelçisi Kelly, Avam Kamarası azasından Muhafazakâr Parti'ye mensup Hugh Molson ile İşçi Partisi'ne mensup Rhys Davies ve Haydn Davies'den müteşekkil üç kişilik bir heyetin 16 Nisan'da ya da bundan kısa bir süre sonra Ankara'ya geleceğini açıklamıştı.³⁶ İngiliz hükümeti, ilk daveti kendisi yapmış olmasına rağmen, 7 Nisan'da Kahire'de toplanması kararlaştırılan 36. Parlamentolararası Birlik oturumunu Türkiye'ye yapılacak bir ziyaret için vesile olarak görmüş ve Büyükelçi Kelly tarafından isimleri bildirilen Parlamentolararası Birlik İngiliz Grubu üyelerinin oturumun ardından Kahire üzerinden Türkiye'yi ziyaret etmesini planlamıştı. 4 ve 12 Nisan'da Türk Dışişlerine iki nota daha veren İngiliz Büyükelçiliği, bunların ilkinde İngiliz heyetinin muhtemelen 17 Nisan'da Türkiye'ye geleceğini fakat ziyaret tarihinin Parlamentolararası Birlik oturumuna katılan Türk ve İngiliz Grupları üyeleri tarafından kesin olarak belirlendikten sonra Türkiye'ye tebliğ edileceğini³⁷; ikincisinde ise İngiliz Parlamentolararası Birlik üyelerinden Hugh Molson ve Haydn Davies'in 18 Nisan'da Kahire'den kalkan uçakla Ankara'ya geleceğini lakin Mısır'da kalması icap eden Rhys Davies'in bu ziyarete iştirak edemeyeceğini bildirmişti.³⁸ Bununla birlikte, 12 Nisan'da Türk Dışişlerine bir bilgilendirme telgrafı yollayan Türkiye'nin Kahire Büyükelçiliği, iki İngiliz parlamenterin 18 Nisan'da İngiliz uçağıyla Kahire'den hareket edip, aynı gün saat 14.00'da Ankara'ya varacağını ve Parlamentolararası Birlik Türk Grubu üyeleri Nazım Poroy ve Fazıl Ahmet Aykaç'ın da aynı uçakta bulunacağını açıklamıştı. Büyükelçilik ayrıca, İngiliz misafirlerin 22 Nisan'a kadar Ankara'da kalıp akşam treniyle İstanbul'a hareket edeceğini, 26 Nisan'a kadar İstanbul'da kaldıktan sonra aynı gün

31 DBTDA, 534.37376.150201.57, s. 1.

32 DBTDA, 534.37376.150201.56, s. 1.

33 DBTDA, 534.37376.150201.43; DBTDA, 534.37376.150201.45; DBTDA, 534.88100.320606.272.

34 TBMMTD, Dönem:8, Cilt:5, Birleşim:51, s. 52.

35 DBTDA, 534.37322.149955.28, s. 1.

36 DBTDA, 534.37322.149955.28, s. 1.

37 DBTDA, 534.37322.149955.24, s. 2.

38 DBTDA, 534.37322.149955.22, s. 2.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

uçakla Kahire üzerinden Londra'ya varacağını ve ziyaretleri esnasında askeri, zirai ve sınai tesislerini görmeyi arzuladığını belirtmişti.³⁹

Kahire'de Parlamentolararası Birlik oturumuna katılan İngiliz Parlamenterler Hugh Molson ve Haydn Davies 18 Nisan günü saat 14.00'de Ankara'ya varmış ve havaalanında protokol üyeleri tarafından karşılanmıştı.⁴⁰ İngiliz misafirlerin Ankara'daki temasları, önceden hazırlanan 5 günlük resmi program dâhilinde gerçekleştirilmişti.⁴¹ Ankara'daki ilk günlerinde misafirler şerefine Parlamentolararası Birlik Türk Grubu Başkanı Nazım Poroy tarafından Anadolu Kulübünde saat 19.00'da 100 kişilik bir kokteyl verilmişti. Kokteyl, İngiliz misafirlerle samimi görüşmeler yapılmasına vesile olmuştu. Misafirler görüşmeler sırasında Mısır'da fevkalade bir ikram görmekle beraber Türkiye'ye varınca Batılı bir hava ile karşılaştıklarını ve buldukları bu ilk toplantıda dahi gerçek bir samimiyet ve dostluk gördüklerini özellikle belirtmişlerdi.⁴²

19 Nisan'da birçok etkinliğe katılan İngiliz misafirlerin şerefine TBMM Başkanı Kazım Karabekir tarafından Marmara Köşkünde saat 13.15'te 100 kişilik bir öğle ziyafeti verilmişti.⁴³ 20 Nisan'da İngiltere Büyükelçiliği Başkâtibi Mr. Haigh'in verdiği öğle ziyafetine katılan misafirler, 21 Nisan'da Sümerbank ve Etibank'ı ziyaret etmiş ve ayrıca Ankara radyosunun kısa dalga İngilizce servisi vasıtasıyla Türk milletine hitaben birer mesaj yayınlamışlardı. Hugh Molson mesajında; Haydn Davies ile farklı siyasi görüşte olmalarına rağmen gerek kendilerinin gerekse partilerinin Türk milletine karşı besledikleri dostluk ve saygı hususunda aynı hisleri taşıdıklarını, Türkiye'de geçirdikleri kısa zamanın bile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan temel üzerine yeni Türkiye'nin nasıl inşa edilmekte olduğunu görmelerine yeterli geldiğini, Türkiye'nin az zaman içinde ve çeşitli zorluklara rağmen elde ettiği başarıları takdir ettiklerini, Türkiye'nin İngiltere'nin kendisine yardım etmesini arzuladığı nispette geçmişte olduğu gibi ileride de ellerinden geleni yapmaya azami gayret sarf edeceklerini ve Türkiye ile Britanya arasındaki sıkı dostluğun Dünya barışını sağlamaya yardım edeceğine inandıklarını beyan etmişti. Haydn Davies ise Ankara'da bulunmaları sayesinde Türkleri eskisine nispetle çok daha iyi ve yakından tanıdıklarını, gerek vücuda getirilmekte olan yeni ülkenin gerekse Türk halkının yüksek teşebbüs ruhunun kendisinde derin bir etki bıraktığını, Dünyanın her milletiyle barış içinde yaşamak istediklerini, milletlerin birbirleriyle yakınlaşması ve birbirlerini anlayıp takdir etmeleri sayesinde Dünya barışının sağlanacağını ve Türkiye ile İngiltere ve onlarla bütün diğer memleketler arasında, ebedî dostluk istediğini açıklamıştı.⁴⁴ Davies ayrıca Parlamentoların karşılıklı ilişkilerinin Dünya barışının sağlanması hususundaki önemine de vurgu yapmış; milletler arasındaki "efsanevi ve modası geçmiş farkları" sürdürmek yerine, milletlerin birbirine ne kadar çok benzediğinin ve ne kadar çok ortak noktalarının olduğunun öğrenilmesi gerektiğine ve parlamenterlerin buluşmaları sayesinde bunun başarılacağına değinmişti.⁴⁵

22 Nisan'da Maarif Müesseselerini ziyaret eden ve Dışişleri Bakanı'nın verdiği öğle yemeğine katılan İngiliz parlamenterler, saat 18.20'de trenle İstanbul'a hareket etmişlerdi. Tren garında Ankara intibaları hakkında gazetecilere kısa bir demeç veren misafirler; son

39 DBTDA, 534.37322.149955.27.

40 Cumhuriyet, 19 Nisan 1947, s. 1.

41 DBTDA, 534.37354.149999.5, s. 1.

42 Cumhuriyet, 19 Nisan 1947, s. 3.

43 Sabah Yüksek Ziraat Enstitüsü ziyaret edilmiş, öğleden sonra Baraja otomobil gezisi yapılmış, akşam ise basın ataşesinin kokteyline ve maslahatgüzarın yemek ziyafetine iştirak edilmişti. DBTDA, 534.37354.149999.5, s. 1.

44 DBTDA, 534.37354.149999.5, s. 1; Cumhuriyet, 22 Nisan 1947, s. 3; Ulus, 22 Nisan 1947, s. 4.

45 Ulus, 22 Nisan 1947, s. 4.

20 yıl içinde baştanbaşa kurulmuş ve geniş ölçüde geliştirilmiş yeni bir başkent görmekten mutlu olduklarını, Türk milletinin çok iyi çalışmış olduğunu müşahede ettiklerini, eski Ankara'yı ziyaret ettiklerinde mükemmel biçimde korunmuş Kale'yi ve bütün tarihi anıtları görme fırsatı bulduklarını ve Türkiye'de kalkınma başlamadan önce ki durum hakkında geniş ölçüde izahat aldıklarını belirtmişlerdi. Ayrıca Ankara'da kenti çevreleyen ağaç ve yeşilliklerle örtülü tepeleri asla unutamayacaklarını, bu yeşillik ağaçların modern tarım ve sulama usullerinin bir meyvesi olduğunu, Ankara'nın aynı zamanda, en mükemmel şehircilik prensiplerine uygun olarak tamamen 20. asır stiline uygun inşa ettirilmiş ve Atatürk'ün düşüncelerine uygun olarak düzenlenmiş modern bir şehir niteliği taşıdığını ve imar süreci tamamlandıktan sonra şehrin Atatürk'ün hatırası için çok değerli bir abide teşkil edeceğini ifade etmişlerdi.⁴⁶

İngiliz Parlamenter, 23 Nisan sabahı Parlamentolararası Birlik Türk Grubu üyeleri Fazıl Ahmet Aykaç ile Nâzım Poroy'un refakatinde İstanbul'a gelmişlerdi.⁴⁷ Dışişleri Bakanlığı, İngiliz misafirlere İstanbul'da mihmandarlık yapmak üzere Bakanlığın Umumi Kâtiplik Kaleminden Elçilik Başkâtibi Sait Sahipoğlu'nu görevlendirmişti.⁴⁸ İstanbul'da resmi bir programa bağlı kalmaksızın temaslarını sürdüren, resmi görevliler ve iş adamları tarafından kabul edilen misafirlere, 25 Nisan'da Beykoz fabrikasını ziyaret etmiş, İngiltere Başkonsolosluğunda verilen kokteyl partiye katılmış ve burada yerli ve yabancı gazetecilerle görüşmeler yapmışlardı. Hugh Molson gazetecilere verdiği demeçte; Türkiye'de İngiltere ile siyasi münasebetler dışında ticaret ve kültür münasebetleri hususunda da büyük bir arzu müşahede ettiklerini belirtmiş, gördükleri büyük hüsnü kabule teşekkür ederek, edindikleri intibaları dönüştürerek İngiltere milletine iletceklerini söylemiş ve iki memleket arasındaki dostane ilişkilerin lüzum ve ehemmiyetine vurgu yapmıştı. Hydn Davies ise öncelikle kendilerinin Türkiye'de İngiltere hükümetinin değil İngiltere Parlamentosunun temsilcisi durumunda olduklarını ve bunun için de tamamen hür ve müstakil bir durumda bulduklarını belirtmişti. Türkiye'ye daha kalabalık bir heyet halinde gelmek istediklerini fakat bazılarının İran Hükümetinin davetine icabet etmek durumunda kaldıklarını açıklayan Davies, heyetlerinin sayı itibarıyla küçük lakin kuvvetli ve samimî hislerle yüklü olarak Türkiye'ye geldiğini vurgulamıştı. Ziyaretleri esnasında ileri Türkiye'nin tarım ve sanayi enstitülerini gezdikleri zaman hayretler içinde kaldıklarını da ifade eden Davies, İngiltere'ye döndükleri zaman gördüklerini anlatacaklarını, Türk milletvekillerinin de böyle yapmasıyla iki taraf arasında daha sıkı bir anlaşma sağlanacağını ve böylelikle Dünya barışına yardımda bulunmayı umduklarını söylemişti. Bu dostluk mesajlarından sonra Tanin gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın bir konuşma yaparak, Türk milletinin İngiliz milletini tanıdığını fakat İngilizlerin Türk milletini iyi tanımadıklarını, lisan zorluğu yüzünden kültürel bakımdan bir yakınlık olmadığını, İngilizlerin Türkiye hakkındaki haberleri genellikle Türkiye'ye dönen kaynaklardan almak mecburiyetinde kaldıklarını belirtmişti. Misafir parlamenterler buna esef ettiklerini söylemişler ve yakında Londra'ya gideceğini bildiren Yalçın'dan, bu hususta Londra'da bulunan bir basın komitesini bilgilendirmesini rica etmişlerdi. Son olarak Akşam gazetesi Başyazarı Necmeddin Sadak, misafirlere barışın gerçekleşeceğine inanıp inanmadıklarını sormuştu ve bu soruya Hydn Davies, ümitli olduğunu ileri sürerek "evet" cevabını vermişti. Sadak mevcut halin bir barış hali olmadığını işaret edince, Davies bu görüşe katıldığını bildirilmiş ve barışı ancak uluslararası askeri kuvvetlere sahip bir Birleşmiş Milletler Kurulunun temin edebileceği kanaatinde olduğunu söylemişti.⁴⁹ Gazetecilerle yapılan görüşmenin ardından kokteyl

46 *Ulus*, 23 Mayıs 1947, s. 4.

47 *Akşam*, 23 Nisan 1947, s. 2.

48 *DBTDA*, 534.37354.149999.4.

49 *Cumhuriyet* 26 Nisan 1947, s. 1,3; *Ulus*, 26 Nisan 1947, s. 1,4.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

neşe içinde devam etmişti ve İngiliz parlamenterler ertesi gün (26 Nisan), dokuz günlük ziyaretin ardından Türkiye'den ayrılmışlardı.⁵⁰

C- Türk Parlamento Heyetinin İngiltere Ziyareti (11-20 Mayıs 1947)

İngiliz Parlamenterlerin ziyaretini takip eden günlerde, Türk hükümeti de İngiliz Parlamentosunun daveti kapsamında İngiltere'yi ziyaret edecek Türk parlamento heyeti üyelerini belirlemişti. 8 kişilik heyete, iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Hüseyin Cahit Yalçın (İstanbul), Nurullah Esat Sümer (Antalya), Fuat Sirmen (Rize), Nihat Erim (Kocaeli), Esat Uras (Amasya), Sait Odyak (İzmir) ve muhalefet partisi olan Demokrat Parti'den (DP) Enis Akeygen (İstanbul) ile Fuat Köprülü (İstanbul) seçilmişti.⁵¹ Ayrıca Türk ve İngiliz hükümetleri, heyetin 10 Mayıs'ta Panamerican uçağıyla İstanbul'dan hareket edip aynı gün Londra'ya varmasını kararlaştırmışlardı.⁵² Heyetin İngiltere'de takip edeceği resmi program hakkında gerek Türk gerekse İngiliz tarafı son derece özenli davranmıştı.⁵³

10 Mayıs'ta saat 14.00'de Yeşilköy havaalanından hareket eden Türk heyeti, sekiz buçuk saatlik yolculuktan sonra Londra'ya varmış ve İngiliz Parlamentosu adına Mr. Peaumont, ağırlama komitesi adına Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Mr. Greenfield, Türkiye Büyükelçisi Cevad Açıkalın, Büyükelçilik erkânı ve Türk ataşeleri tarafından karşılanmıştı. Hava alanında B.B.C. muhabinine bir demeç veren heyet başkanı Hüseyin Cahit Yalçın, "büyük bir millet" olan İngilizlerin 2. Dünya Savaşı'nda "küçük memleketlerin" hürriyet ve istiklalinin korunması adına verdiği mücadelenin hayranlık uyandırıcı olduğuna vurgu yaparak, savaşın bitmiş olmasına rağmen milletlerin ıstıraplarını hafifletmek ve bir kalkınma yapabilmek için fevkalade gayret sarf etmek gerektiğini belirtmiş ve İngilizlerin bu hususta yapmakta olduğu işleri yakından görmek imkânını bulacakları için bahtiyar olduklarını ifade etmişti.⁵⁴

50 *Akşam*, 27 Nisan 1947, s. 2.

51 *DBTDA*, 534.37376.150201.49; *DBTDA*, 534.37376.150201.51. Gazeteci Metin Toker, DP'nin gerek CHP ile danişıklı bir parti olduklarına dair söylentilerden korkması gerekse mevcut rejimi fazla destekliyor gibi bir görüntüyü dışarıya karşı vermek istememesi sebebiyle, önceleri heyete üye vermek istemediğini lakin İngiltere Büyükelçisi'nin telkinleri neticesinde iki üyesini heyete dâhil ettiğini belirtmişti. Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973/Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990, s. 178.

52 *DBTDA*, 534.37376.150201.43; *DBTDA*, 534.37376.150201.44; *DBTDA*, 534.37376.150201.45; *DBTDA*, 534.37376.150201.46.

53 Bu hususta bilhassa Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın'ın, hazırlanacak programın bir süre önce İngiltere'yi ziyaret eden Sovyet parlamenterler için hazırlanandan daha aşağı olmaması için çaba sarf ettiği anlaşılmaktaydı. Açıkalın heyetin Büyükelçilikte laygınca ağırlanması için kendilerine 400 İngiliz lirası gönderilmesini de talep etmişti (*DBTDA*, 534.37376.150201.54, s. 1-2). Heyeti ağırlamaktan sorumlu olan Parlamento Kabul Komitesinin Başkanı ve Avam Kamarası Başkan Yardımcısı Milner de 8 Mayıs'ta Anadolu Ajansı muhabinine verdiği demeçte Türk heyetini en iyi şekilde ağırlama gayretinde olduklarını belirtmişti. Milner, kısa süre önce Türkiye'yi ziyaret edip ülkesine dönen Hugh Molson'un Türkiye'de kendilerine gösterilen alakayı Parlamento mahfillerinde "anlata anlata bitiremediğine" değinerek, Türk milletinin gösterdiği yakınlığın İngiliz milletinden de karşılık gördüğünü ve bu tür ziyaretlerin iki ülke arasındaki münasebetlerin bir kat daha gelişmesine katkı sunacağını gelecek olan Türk heyetine kanıtlayacaklarını ifade etmişti (*Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1947, s. 1,3). Milner'nin bu demeci, Türk kamuoyunda sevinçle karşılanmıştı. Ulus gazetesindeki köşesinde bu hususa temas eden Falih Rifki Atay, Türk heyetinin ziyaretinin, iki millet arasındaki dostluğun hükümetler arasındaki antlaşma bağıllığı kadar kuvvetli olduğunu gösteren yeni bir belge yerine geçeceğini vurgulayarak; Türk ve İngiliz milletlerinin, Birleşmiş Milletler hukuk ve adalet düzeninin gerçekleşmesine ve milletlerarası dürüst münasebetler kurulmasına çalıştığını ve ekonomik ve ticari dayanışma ve yardımlaşmanın da bu siyasi ülkü birlikteliğini desteklediğini belirtmişti. Ayrıca Türkiye'nin, hem İngiliz kalkınma hareketinin hem de genel barışın süratle başarılı olmasını ve iki ülke arasındaki münasebetlerin daha da gelişmesini istediğinden söz etmişti. Falih Rifki Atay, "İngiltere'ye Giden Milletvekilerimiz", *Ulus*, 9 Mayıs 1947, s. 1,4.

54 *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1947, s. 1,3; *Ulus*, 11 Mayıs 1947, s. 1; *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1947, s. 3; *Ulus*, 12 Mayıs 1947, s. 1,4.

11 Mayıs'ta günün büyük bir kısmını Londra'yı gezmekle geçiren Türk parlamenterler, öğle üzeri Türk Büyükelçiliğinde şereflerine verilen yemeğe katılmışlardı.⁵⁵ 12 Mayıs'ta ise Güney Afrika'dan dönmüş bulunan Kral ve Kraliçe ile prenseslerin geçişlerini Parlamento binasının avlusunda şeref mevkiiinden seyretmiş, ardından Avam Kamarasını ziyaret etmiş ve sonrasında Adalet Bakanı Lord Jowitt'in misafiri sıfatıyla Parlâmentolararası Birlik tarafından Avam Kamarasında şereflerine verilen öğle ziyafetine iştirak etmişlerdir. Yemekte bir demeç veren Parlâmentolararası Birlik İngiliz Grubu Başkanı ve Avam Kamarası Başkanvekili Milner, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk halkının İngiltere'de iftihar ve takdirle takip edildiğini belirtmişti. Milner'in demeci üzerine H. Cahit Yalçın ve Fuat Köprülü de birer konuşma yapmışlardı. Yalçın, Türkiye'nin demokrasi hayatında yeni olup eksiklerini gidermeye çalıştığına ve bu yolda İngiliz milletinin vardığı mükemmel seviyeye erişme gayretinde olduğuna değinmiş ve muhalif parti konumundaki DP'nin yaptığı sert tenkitlerle bu yolda önemli bir hizmet gördüğünü söylemişti. İngiltere ve Türkiye'nin müttefiklik bağlarına da temas eden Yalçın, Türkiye'nin yalnızca maddi değil fikir ve kültür hayatında da İngiltere'nin yolunda yürümek istediğini vurgulamıştı. Köprülü ise Türkiye'nin Atatürk zamanında temelleri atılan Türk-İngiliz ittifakına 2. Dünya Savaşı da dâhil olmak üzere her zaman sadık kaldığını ifade ederek, bu siyasetin DP iktidara geldiği zaman da sürdürüleceği hususunda muhataplarına bir nevi güvence verme yoluna gitmişti.⁵⁶ Yemekten sonra Avam ve Lordlar Kamarasını ziyaret eden Türk heyeti, burada müzakereleri takip ettikten sonra Avam Kamarasında verilen çay ziyafetine katılmıştı. Burada bir konuşma yapan Lordlar Kamarası Başkanı Jowitt, geçmişte bazı görüş farklılıklarına sahip olan Türkiye ve İngiltere arasında artık böyle bir durumun mevcut olmadığından ve olmayacağından söz etmiş ve Türkleri ileri bir demokrat millet olarak gördüklerini açıklamıştı. Türk heyeti, İngiliz Parlamentosundaki temaslarının ardından aynı günün akşamı Adelphi Theatre'da Fransız şarkıcı Georges Guetary'nin Bless the Bride operetini seyretmişti.⁵⁷

13 Mayıs'ta Reading'deki Miles uçak fabrikasını ziyaret eden heyet, burada uçak yapımında kullanılan çeşitli usulleri görmüş, fabrikada imal edilmekte olan Marathon, Merchantman ve Aerovan nakliye uçaklarıyla Gamini yolcu uçağının uçuşunu izlemiş ve öğle yemeğini fabrikada yedikten sonra Oxford'a gitmişti.⁵⁸ 14 Mayıs'ta Oxford'dan uçakla Stratford'a giderek burada Shakespeare'in doğduğu evi ve tiyatrosunu ziyaret eden, Oxford'a dönüş yolunda Marlborough Dükü'nün ikametgâhı olan Blenheim Sarayını gezen ve Oxford'a dönünce İngiliz Milletvekili Hugh Molson'un refakatinde New College Rektörü Mr. Smit'in verdiği çay partisine katılan Türk heyeti, daha sonra Magdalen ve Merton College'ı ve Bodleian Library'i ziyaret etmiş, ardından Muhafazakâr Parti'nin başlıca üyelerinden Lennox Boyd'un misafiri olarak Christ Church College'da tertip edilen akşam yemeğine katılmıştı.⁵⁹

15 Mayıs sabahı Londra'ya dönmeden önce General Greenfield ile birlikte Cowley'deki Morris fabrikalarını gezmeye giden Türk parlamenterler, akşam saatlerinde Londra'ya varmış ve Avam Kamarası Başkanı'nın onurlarına resmi ikametgâhında verdiği ziyafete katılmışlardı. Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın, İngiltere Başbakanı Attlee, Başbakan Yardımcısı Morison, Maliye Bakanı Dalton ve daha birçok hükümet erkânı ve Parlâmento ileri gelenlerinin hazır bulunduğu ziyafette bir konuşma yapan Attlee;

55 *Ulus*, 13 Mayıs 1947, s. 1,4.

56 *Ulus*, 15 Mayıs 1947, s. 1,4.

57 *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1947, s. 3; *Ulus*, 13 Mayıs 1947, s. 1,4; *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1947, s. 3; *Ulus*, 14 Mayıs 1947, s. 1,4; *Ulus*, 15 Mayıs 1947, s. 1,4.

58 *Ulus*, 14 Mayıs 1947, s. 1,4.

59 *Ulus*, 15 Mayıs 1947, s. 1,4; *Ulus*, 16 Mayıs 1947, s. 4.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım:
Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

Parlâmentolar arasındaki temasların Dünya barışının sağlanmasında önemli bir rol oynadığına değindikten sonra, eski bir maziye sahip olan Türk-İngiliz ilişkilerine zaman zaman helal geldiğine temas ederek, benzer bir durumun kendisinin silahaltında bulunduğu bir dönemde (1. Dünya Savaşı) meydana geldiğini ve hem Gelibolu hem de Galiçya’da Türk milletinin faziletlerini tanıma fırsatını bulduğunu söylemişti. Konuşmasının devamında Türk tütününden de bahseden Başbakan, bunun bir zamanlar İngiltere’de çok revaçta olduğunu ve bu eski âdetin yeniden ihyasına çalışıldığını belirttiikten sonra Türk-İngiliz münasebetlerinin eskiden olduğu gibi gelecekte de samimî kalacağına dair kişisel inancını açıklamıştı. Attlee’nin ardından söz alan H. Cahit Yalçın ise İngiliz milletinin manevi ve ruhi kuvvetini öven bir konuşma yaparak, İngilizlerin Almanlarda olmayan bu kuvvet sayesinde savaşta onları mağlup ettiğini vurgulamış ve Türklerin Avrupalılaşmak azmiyle inkılap yaptıktan sonra, amaç ve usullerde birlik içinde olduğu İngiliz milletini kendisine örnek aldığı ifade etmişti.⁶⁰

16 Mayıs sabahı Dünya Savaşlarında ölen askerler için dikilen anıta bir çelenk koyan heyet, ardından Londra’nın bombardımana uğramış olan mahallelerini ziyaret etmiş, öğle üzeri Mansion House’a gitmiş ve burada Londra Belediye Başkanı tarafından karşılanmıştı. Öğleden sonra Olympia sergi merkezine giderek İngiliz endüstri fuarını gezen heyet, gece ise Times gazetesinin idarehanesinde baskı sürecini takip etmişti.⁶¹ 17 ve 18 Mayıs’ta Londra içinde dolaşarak ve kır gezintisi yaparak zaman geçiren Türk parlamenterler, 19 Mayıs’ta Londra’nın işçi mahallelerini ziyaret etmiş ve daha sonra Başbakan Attlee’nin resmî ikametgâhında verilen öğle yemeğine katılmışlardı.⁶² Türk heyeti öğleden sonra tekrar Avam Kamarasını ziyaret etmiş ve burada heyet adına Nurullah Sumer tarafından İngiliz parlamento üyelerine hitaben Türkiye’nin iktisadi meseleleri ve milletlerarası durumunun anlatıldığı İngilizce bir konuşma yapılmıştı. Konuşmanın sonunda İngiliz parlamenterler, Sumer’e Türkiye’yi ilgilendiren siyaset, kültür ve ekonomi mevzuları etrafında sorular yöneltilmişlerdi. Aynı gün İngiliz hükümeti Devlet Bakanı Mc. Neil, hükümeti adına Türk heyetine bir akşam yemeği vermişti. Yemek sonunda bir konuşma yapan Mc. Neil, İngiltere’nin kendi güçlükleriyle mücadele halinde bulunması dolayısıyla, Ortadoğu’da bir istikrar unsuru olan Türkiye’ye Amerika gibi maddî yardım yapamadığını ve yardımlara iştirak edemediğini belirtmiş ve ülkesinin bundan ötürü üzüntü çektiğini fakat zekâsı, tekniği ve bütün imkânlarıyla Türkiye’nin ihtiyaçlarını karşılamaya hazır olduğunu ifade etmişti. Mc. Neil’in demecine mukabele eden H. Cahit Yalçın ise savaş zamanı istila kuvvetlerine karşı bir set teşkil eden Türkiye’nin Orta ve Yakın Doğu’da barışın korunması hususunda İngiltere’nin en yakın ve kuvvetli yardımcısı olduğuna ve Avrupa kıtası üzerinde barışın emrinde çalışacak sağlam bir orduya sahip olduğuna değinmiş, ayrıca barış ve huzur gayesiyle hareket eden Türkiye’nin, İngiltere ve Amerika’dan gördüğü yardıma dayanarak hiçbir memlekete karşı tahrik edici ve meydan okuyucu bir siyaset izlemediğini vurgulamıştı.⁶³

Türk heyeti 20 Mayıs’ta Londra’daki Clairdge otelinde basın mensuplarını kabul etmişti ve heyet adına Hüseyin Cahit Yalçın ile Fuat Köprülü kendilerine yöneltilen soruları cevaplamışlardı. Yalçın bizzat Fransızca konuşurken Köprülü’nün sözleri basın ataşesi Nuri Eren tarafından tercüme edilmişti. Gazeteciler Yalçın’a şu soruları sormuşlardı: “Ruslar Boğazlar hakkında yeni bir teşebbüse girişecek midir?”, “Türkiye’de basın hürriyetinin durumu nedir?”, “Türkiye, İngiltere ile Amerika’dan hangisini daha yakın

60 *Ulus*, 15 Mayıs 1947, s. 1,4; *Ulus*, 16 Mayıs 1947, s. 4; *Ulus*, 17 Mayıs 1947, s. 4.

61 *Ulus*, 15 Mayıs 1947, s. 1,4; *Ulus*, 17 Mayıs 1947, s. 4.

62 *Ulus*, 19 Mayıs 1947, s. 1; *Ulus*, 20 Mayıs 1947, s. 1.

63 *Ulus*, 20 Mayıs 1947, s. 1; *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1947, s. 1,3; *Ulus*, 21 Mayıs 1947, s. 1,4.

dost addediyor?”, “Türkiye ile Demirperde ve Balkan memleketleri arasındaki ilişkiler ne durumdadır?”, “Türkiye’nin Almanya, Fransa, Yunanistan ve Arap ülkeleriyle ilişkileri ne durumdadır?”. Bu sorulara verdiği cevapta Yalçın; Rusya’nın Boğazlar meselesi dolayısı ile yeni bir harekette bulunabileceğini ummadığını, Amerikan yardımının üçüncü dünya savaşına ve Türkiye’nin tecavüze uğramasına mani olduğunu, yardım sayesinde Rusya’nın dünya barışı bakımından tehlikeli bir yola girmeden evvel iki kere düşünmek mecburiyetinde kalacağını ve Rusya Batılı bir anlayışla Türkiye’nin hükümlerine karşı riayetkâr davranması halinde Türkiye’nin bu ülkeyle arasında iyi komşuluk münasebetleri kurmaktan mutlu olacağını belirtmişti. Türk gazetelerinin komünizm propagandası yapmadan ve dini taassup melesini ortaya atmadan hükümeti eleştirmekte ve istediği fikri açıklamakta özgür olduğuna değinen Yalçın, Türkiye’nin Amerika ve İngiltere’ye karşı olan hislerinin aynı olduğunu da vurgulamıştı. Ardından, Türkiye’nin Demirperde ülkeleriyle olan ilişkilerinin iyi olmadığını, Amerikan yardımının bu ilişkilere etki etmediğini ve Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinse bu ülkelerin kendilerini Rus nüfuzundan kurtardığı zaman mümkün olabileceğini söylemişti. Türk milletinin Fransız milletine sempatiyle baktığını ve Dünya’daki mevkiini yeniden elde edeceğini umduğunu, Almanya’nın ortadan kalkışının Türk ticaretinde hissedilir bir etki bıraktığını ve Almanya’nın Türkiye’deki piyasalarının bir kısmının İngiltere’ye intikal ettiğini lakin Türkiye’nin yeni piyasalar bulma arayışında olduğunu, Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir yakınlaşmanın beklendiğini ve bunun askeri bir ittifak tarzında gerçekleşmesi ihtimali bulunduğunu açıklayan Yalçın, ayrıca Suriye ile ilişkilerin iyi olmadığından, büyük Suriye projesinin sadece Arapları alakadar ettiğinden ve Türkiye’nin Libya üzerinde vesayet kurmak gibi bir amacının bulunmadığından söz etmişti. Yalçın’ın konuşmasının ardından gazeteciler tarafından Köprülü’ye, DP ve CHP programları arasındaki farklar ve DP’nin komünizme karşı tutumu hakkında sorular yöneltilmişti. Bunun üzerine Köprülü, iki parti arasında en temel ayrılığın demokratlaşma hareketinin çabuklaştırılması hususunda olduğunu ve DP’nin ferdi teşebbüs ve devlet mülkiyeti konularında liberal bir anlayışa sahip bulunduğunu açıklamıştı. Köprülü’nün demecinin en dikkat çekici tarafı, önceki demeçlerinde olduğu gibi ısrarla DP iktidara geldiği zaman Türkiye’nin dış siyasetinde bir değişiklik olmayacağını vurgulamasıydı. Kendisi ayrıca Türk Anayasası’nın komünizmi yasak ettiğini ve bu hususun komünizmle birlikte faşizmi de tasvip etmeyen DP tarafından desteklendiğini beyan etmişti. Türk parlamenterler, gazetecilerle yapılan görüşmenin ardından aynı gece Büyükelçi Açıkalin tarafından onurlarına verilen veda ziyafetine katılmışlardı.⁶⁴

20 Mayıs’ta İngiltere’deki programını tamamlayan Türk heyeti, 21 Mayıs’ta Londra’dan ayrılmıştı. Türk heyetinin Londra’dan ayrılışını takiben Türkiye’nin Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalin tarafından Türk Dışişlerine seyahat hakkında 21 Mayıs tarihli bir rapor gönderilmişti. Raporda: Türk heyetinin İngiliz Parlamentosu ve İngiliz devlet adamları ile temaslının, herhangi bir yapmacık propagandadan uzak bir şekilde gerçekleştiği ve istikrarlı, gerçek bir güvene dayanarak yekdiğerini tanıyan ve anlayan iki dost ülke adamlarının birbirleriyle açık ve samimi hasbihalleri tarzında cereyan ettiği; İktidar ve muhalefet partilerini temsil eden Türk heyetinde görülen ahengin, Türkiye’nin siyasi hayatı hakkında esaslı bir fikir vermesi bakımından İngiliz parlamenterler tarafından dikkat çekici görüldüğü; Antalya Milletvekili Nurullah Sumer’in Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası üyelerinin katılımıyla Westminster’da düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmanın ve konuşmayı takiben gerçekleştirilen soru-cevaplı genel görüşmenin çok güzel ve samimi bir hava içinde geçtiği ve heyet onuruna verilen ziyafetlerde ve program dâhilindeki diğer temaslarda, kısa süre önce İngiltere’yi ziyaret etmiş olan Sovyet Parlamentosu heyetinin

64 Cumhuriyet, 21 Mayıs 1947, s. 1,3; Ulus, 21 Mayıs 1947, s. 1,4; Ulus, 22 Mayıs 1947, s. 1,4.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

biraktığı izlenimden ve takındığı halden farklı olarak, aynı medeni ve siyasi seviyedeki insanlara mahsus bir havanın hâkim olduğu bildirilmişti.⁶⁵

27 Mayıs'ta toplu halde Atina'ya gelen Türk heyeti, 28 Mayıs'ta Aksu vapuruyla hareket ederek önce 30 Mayıs'ta İzmir'e, ardından 1 Haziran'da İstanbul'a varmış ve buradan Ankara'ya gelmişti.⁶⁶ 18 Haziran'da heyetin seyahati hakkında TBMM'de bir demeç veren Nurullah Esat Sumer; İngiliz milletinin savaş sonrası meydana gelen yeni şartlara uymak adına büyük çaba sarf ederek daha iyi bir gelecek kurmaya çalıştığını gözlemlediklerini ve bunun kendileri için gayet öğretici olduğunu, İngiliz Parlamentosu üyeleri ve hükümet yetkilileriyle yaptıkları temasların büyük bir samimiyet içinde gerçekleştiğini, muhataplarını Türkiye'nin siyasi ve iktisadi durumu hakkında bilgilendirme fırsatı bulduklarını ve seyahatlerinin Türk-İngiliz dostluğunun yeni tezahürlerine ve Türk-İngiliz ittifakının barış ülküsüne bağlı iki milletin için taşıdığı kıymetin bir kez daha belirtilmesine vesile olduğunu açıklamıştı. Sumer'in ardından söz alan TBMM Başkanı Kazım Karabekir, gelecek sonbaharda İngiliz Avam Kamarası'ndan bir heyetin Türkiye'ye davet edilmesini teklif etmiş ve bu teklif ittifakla kabul edilmişti.⁶⁷

D- İngiliz Parlamento Heyetinin Türkiye Ziyareti (31 Ekim-14 Kasım 1947)

Teklifin kabul edilmesini takiben TBMM Başkanı Kazım Karabekir tarafından bizzat Avam Kamarası Başkanı'na gönderilen 20 Haziran 1947 tarihli bir mektupla, İngiliz Parlamentosundan bir heyet Türkiye'ye davet etmiştir. Davet mektubunda; ziyaretin 27 Ekim-9 Kasım 1947 tarihleri arasında gerçekleştirilmesi teklif edilirken, ziyaretçi adedinin belirlenmesi İngiliz Parlamentosuna bırakılmıştı.⁶⁸ İngiliz Parlamentosu, Türkiye'yi ziyaret edecek heyeti Eylül ayı başında tespit ederek Ankara Büyükelçiliği vasıtasıyla Türk Dışişlerine bildirmişti. Önceleri yedi kişilik bir heyet kuran İngilizler, daha sonra heyete bir kişiyi daha ilave etmişlerdi.⁶⁹ Ziyaret öncesinde Londra'daki Türk Büyükelçiliği Türk Dışişleriyle temasa geçerek, İngiliz heyeti üyelerine kolera aşısı yapıp yapılmayacağını sormuş ve aşı tedbirinin ziyaret açısından büyük zorluk ve gecikmelere sebep olabileceğine dair endişeler nedeniyle, heyetin aşından muaf tutulmasını talep etmişti. Bu talebin Türk makamları tarafından olumlu karşılanması sonucunda heyete aşı muafiyeti tanınmıştı.⁷⁰ Ziyaret hakkında dikkat çeken bir diğer şey de tarih değişikliğiydi. Sebebi ve belirleyicisi tarafımızdan tespit olunamamakla beraber, ziyaret tarihi 31 Ekim-14 Kasım 1947 olarak yeniden düzenlenmişti. İşçi Partisi, Milli Liberal Parti ve Muhafazakâr Parti mensuplarından oluşan sekiz kişilik İngiliz Parlamento heyetinde şu isimler yer almıştı: Heyet Başkanı George Mathers (İşçi), Joseph Henderson (İşçi), Niall Macpherson (Milli Liberal), Charles Mott-Radclyffe (Muhafazakâr), George Burnaby Drayson (Muhafazakâr), Herbert Hughes (Muhafazakâr), Hugh Molson (Muhafazakâr), Edward Herbert Keeling (Muhafazakâr).

1- İngiliz Parlamento Heyetinin Ankara'daki Temasları

İngiliz Parlamento heyeti özel bir uçakla Londra'dan hareketle 31 Ekim 1947 Cuma günü saat 16.00'da Ankara'da Etimesgut havaalanına gelmişti. İngiliz misafirlerin Ankara'daki temasları, önceden hazırlanan resmi program⁷¹ dâhilinde gerçekleştirilmişti. Ankara'ya varan İngiliz heyeti daha sonra Ankara Palas'a yerleşmişti. Burada Anadolu

65 DBTDA, 534.37353.150031.2; DBTDA, 534.37376.150201.41.

66 *Ulus*, 29 Mayıs 1947, s. 1; *Ulus*, 31 Mayıs 1947, s. 1,4; *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1947, s. 1.

67 *TBMMTD*, Dönem:8, Cilt:6, Birleşim:75, s. 403-404.

68 DBTDA, 534.37322.149955.20.

69 DBTDA, 534.37322.149955.16; DBTDA, 534.37322.149955.17; DBTDA, 534.37322.149955.25.

70 DBTDA, 534.37322.149955.14; DBTDA, 534.37322.149955.15.

71 DBTDA, 534.37354.150000.1, s. 3-6.

Ajansı muhabirine bir demeç veren heyet başkanı George Mathers, Türkiye'ye geldikleri için çok memnun olduklarını, kendisinin böyle bir ziyareti büyük bir sabırsızlıkla beklediğini, Türk milleti ve Türkiye hakkında daha önce de bilgilerinin olduğunu, bunları yapacakları temaslara kuvvetlendireceklerini, İngiliz-Türk dostluğunun yansımalarını yakından göreceklerini ve bu dostluğun gelişmesine hizmet edecekleri için memnun olduklarını söylemişti. İngiliz parlamenter akşam saat 19.00'da Anadolu Kulübünde onurlarına verilen kokteyle katılmışlardı.⁷²

1 Kasım sabahında, önce TBMM Başkanı'nı, Dışişleri Bakanı'nı ve Başbakan'ı ziyaret eden ve sonra iade-i ziyaretleri kabul eden İngiliz parlamenterler, ardından İngiltere Büyükelçisinin onurlarına verdiği öğle yemeğine katılmış ve öğleden sonra TBMM'nin açılış töreninde hazır bulunarak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Meclis'i açış konuşmasını dinlemişlerdi.⁷³ İsmet İnönü, konuşmasının dış politikayla alakalı kısmına, Türkiye'nin hevesle barış dilediğini, kimseye karşı saldırgan bir amacı olmadığını ve Birleşmiş Milletlerin yanında yer aldığını vurgulayarak başlamış ve devamında sözü İngiltere'ye getirerek, Türkiye'nin, hak ve özgürlükleri uğruna 2. Dünya Savaşı'nda en ağır fedakârlıklara katlanması sebebiyle savaş sonrasında büyük zorluklarla karşılaşan ve bu zorlukları yenmek için her geçen gün yeni yeni mahrumiyet ve fedakârlıklara göğüs geren müttefiki İngiltere'yle olan münasebetlerinin ortak ideal ve menfaatlerin perçinlediği kuvvet ve samimiyeti muhafaza ettiğini belirtmiş ve yüksek meziyetleri sayesinde "*asil İngiliz milletinin*" yaşamakta olduğu sıkıntılardan kısa zamanda galip ayrılacağından asla şüphe duymadığını söylemişti.⁷⁴ Cumhurbaşkanı'nın bu söylemleri İngiltere'de gayet olumlu karşılanmıştı. Zira 3 Kasım'da İngiltere Dışişleri Bakanlığında düzenlenen basın konferansında bu hususa vurgu yapan Bakanlık sözcüsü, İnönü'nün İngiltere hakkındaki sözlerini "şükranla" karşıladıklarını açıklayıp, bu sözlerin İngiltere'nin Türkiye'ye karşı beslediği sıkı dostluk hislerine tercüman olduğunu ve iki ülke arasındaki ortak menfaatleri belirginleştirdiğini ayrıca iki millet arasındaki kökü çok eskilere varan bağların hiçbir zaman değişmeyeceğini beyan ederken⁷⁵; aynı gün sütunlarında bu mevzuya yer veren The Times gazetesi ise malum demecin Türk Parlamentosunda büyük alkış aldığını ve Türkiye'deki İngiliz Parlamento heyetinin, bu demeci Parlamentoda Cumhurbaşkanlığı koltuğunun hemen sağında kendilerine tahsis edilmiş yerden takip ettiğini okuyucularına duyurmuştu.⁷⁶

2 Kasım'da Ankara'da serbest zaman geçiren İngiliz parlamenterler, 3 Kasım'da Yüksek Ziraat Enstitüsünü ziyaret ederek, Enstitü Müdürü tarafından kendilerine verilen izahatı alaka ile dinlemiş ve ardından TBMM Başkanı Kazım Karabekir tarafından Marmara Köşkü'nde şereflerine verilen öğle yemeğinde hazır bulunmuşlardı. Yemekte Karabekir ve Mathers tarafından Türk-İngiliz dostluğuna vurgu yapan kısa birer konuşma yapılmış ve onların ardından söz alan DP Genel Sekreteri ve İstanbul Milletvekili Fuat Köprülü ise Türk ve İngiliz parlamenterlerin 1947 yılındaki her buluşmalarında yaptığı gibi, Partisinin, iktidara geldiği takdirde CHP'nin iki ülke ilişkilerinde takip ettiği istikamette ilerleyeceğini ve mevcut olan sıkı dostluk ve ittifak bağlarına sadık kalacağını beyan etmişti. İngiliz misafirler öğleden sonra Sümerbank'ı ziyaret etmişti ve kurumun işleyişi hakkında sordukları bütün sorular ziyaret sırasında kendilerine eşlik eden Ekonomi Bakanı Cavit Ekin tarafından gayet ayrıntılı biçimde cevaplandırılmıştı. Kurumdan ayrılırken bu

72 *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1947, s. 1,3; *Ulus*, 1 Kasım 1947, s. 1,4.

73 *Ulus*, 2 Kasım 1947. s. 1,3.

74 TBMMTD, Dönem:8, Cilt:7, Birleşim:1, s. 4.

75 *Cumhuriyet*, 4 Kasım 1947, s. 3.

76 *The Times*, November 3, 1947, s. 3.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım:
Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

görüşmeden çok memnun olduklarını belirten misafirler, aldıkları izahatın İngiltere'nin halen içinde bulunduğu ekonomik güçlüklerin giderilmesi bakımından faydalı bir örnek oluşturacağını ifade etmişlerdi.⁷⁷ 4 Kasım'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nü ziyaret eden ve Başbakan Hasan Saka tarafından Anadolu Kulübü'nde şereflerine verilen öğle yemeğine katılan İngiliz heyeti, saat 16.00'da TBMM kütüphane salonunda CHP'li, DP'li ve Bağımsız yüzden fazla Türk milletvekili ile görüşmüşlerdi. İngiliz heyetinin Türk milletvekillerinin çeşitli konulardaki sorularını cevapladığı görüşme sıcak bir ortam içinde geçmişti. Heyet üyeleri aynı günün akşamında, İngiltere Büyükelçisi Sir David Kelly ve eşinin Büyükelçilikte onurlarına verdiği kokteyle iştirak etmişlerdi.⁷⁸

5 Kasım'da öğleden önce Etibank'ı ziyaret eden İngiliz parlamenterler, akşam Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve eşi tarafından Dışişleri Bakanlığı Köşkü'nde onurlarına verilen yemeğe katılmışlardı. Aynı gün saat 12.30'da Ankara Palas'ta düzenlenen basın konferansında yerli ve yabancı basın mensuplarıyla bir araya gelmişlerdi ve konferansta, İngiltere'nin ekonomik durumu, Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İngiltere'nin dış siyaseti ve siyasi partilerin bu husustaki tutumları, demokrasi ve komünizm meseleleri ile Türk-İngiliz ticari ilişkileri hakkında kendilerine yöneltilen soruları cevaplamışlardı.⁷⁹ Basın konferansında ilk olarak İngiliz heyeti başkanı George Mathers söz almıştı. Mathers, İngiltere'de basının büyük bir saygı kazandığını, basının kamu hayatında bir sorumluluğu ve milletin terbiyesi bakımından da büyük bir vazifesi olduğunu, İngiliz basınının geniş bir hürriyete sahip bulunduğunu ve bu şartlar altında, büyük bir titizlikle hükümete ve halka karşı hakikatten ayrılmadan vazifesini yaptığını belirterek konuşmasına başlamıştı. Ardından, Ankara'ya ayak basar basmaz Türkiye'de gördükleri inkılapların kendilerinde derin bir etki bıraktığını, Türk milletinin misafirperverlik ve nezaketini daha önce de bildiklerini ve geldikleri zaman bu misafirperverlik ve nezaketin canlı örneklerini gördüklerini, Türkiye'nin tarım ve sanayi alanındaki gelişmesine yakından şahit olduklarını, Türkiye'nin bu konudaki çabalarında başarılı olması için İngiltere'nin elinden gelen her türlü yardımı yapacağını, heyetlerinin bu konuda herhangi bir karar yetkisi olmamasına rağmen yine de İngiltere'ye döndükleri zaman yetkili makamlar nezdinde gerekli kararların alınması için azami gayret sarf edeceklerini söylemişti ve ardından sözü gazetecilere vermişti. Bunun üzerine bir gazeteci, İngiltere'deki ekonomik durum hakkında izahat istemişti. Mathers buna karşılık; İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin başlıca sebebi olarak altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı'nı göstermişti. Ülkesinin savaştan sonra hem vakit kazanmak hem de sanayisini savaş sonrası şartlara göre ayarlamak gibi güçlüklerle karşılaştığını, bunları aşmak amacıyla ABD'den borç alındığını fakat fiyatların birdenbire yükselmesi hesaplanmadığı için mevcut durumun ortaya çıktığını, ekonomik krize karşı koymak amacıyla üretimin mümkün olduğu kadar yükseltmesi, ihracatın arttırması ve ithalatın azaltılması için tedbirler aldıklarını söylemişti. Diğer bir gazetecinin, İngiltere'de yaşanan ekonomik güçlüklerin aşırı devletçilik politikasından ileri geldiği yolunda Muhafazakârlar tarafından ileri sürülen görüşlerin ne dereceye kadar doğru olduğuna dair sorusu üzerine Muhafazakâr Parti Milletvekilleri Hugh Molson ve Charles Mott-Radclyffe ile İşçi Partisi Milletvekili Herbert Hughes söz almışlardı. Molson, İngiltere'nin savaştan sonra bu tür güçlüklerle karşılaşmasının doğal olduğunu lakin iktidarda Muhafazakâr Parti olsaydı, kendi politikaları sayesinde mevcut güçlüklerin daha kolay atlatılabileceğine inandıklarını söylemişti. Hughes, büyük sanayinin temelini özellikle kömür madeninin oluşturduğunu, kömür madenlerinin devletleştirilmesi sonunda bir kömür ofisinin kurulduğunu, devletleştirmeden sonra kömür endüstrisinde büyük bir

77 Akşam, 4 Kasım 1947, s. 1-2; Cumhuriyet, 4 Kasım 1947, s. 1,3; Ulus, 4 Kasım 1947, s. 1,4.

78 Akşam, 5 Kasım 1947, s. 1; Ulus, 5 Kasım 1947, s. 1.

79 Cumhuriyet, 6 Kasım 1947, s. 1; Ulus, 6 Kasım 1947, s. 1.

gelişme meydana geldiğini, iktidara Muhafazakâr Parti geçseydi dahi kömür endüstrisi muhakkak gene devletleştiriliş olacağını ve gerek kömür madenlerinde çalışan işçi sayısında gerekse kömür üretiminde önemli bir artış gerçekleşirken, işsizlik ve grevlerin azaldığını beyan etmişti. Bu sözlere itiraz eden Mott-Radclyffe ise mevcut kömür üretim seviyesinin tatmin edici olmadığına, Muhafazakâr Parti iktidara geçtiği takdirde kömür ofisinin çalışma tarzının daha iyi bir şekilde sokulacağına, Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi'ni birbirinden ayıran görüş ayrılığının temel noktasının bu olduğuna değinmişti. Bunun üzerine tekrar söz alan Hughes, devletleştirilen başka sanayi kollarının da olduğunu ayrıca elektrik santralleri, ulaştırma sistemi, havayolları ve İngiltere Bankasının da devletleştirildiğini söylemişti. Türkiye'nin İngiltere'de bloke edilmiş olan alacakları hakkında sorulan bir soruya Liberal Parti Milletvekili Niall Macpherson cevap vermiş ve İngiltere'nin barış sanayiine girdiği zaman Türkiye'ye daha geniş ihracat yapabileceğini anlatarak; Türkiye'de buldukları süre zarfında ülkenin özellikle ağır sanayi maddelerini ithal etmek istediğini öğrendiklerini ve bunu İngiltere'den sağlanabileceğini lakin dünya üzerinde büyük talep gören bu ürünlere İngiltere'nin de muhtaç olduğunu, bloke edilmiş Türk alacakları karşılığında ülkesinin fazla ihracat yapacak durumda bulunmamasına rağmen sanayilerinin gelişmesi durumunda ihracatın arttırılabileceğini, İngiltere'nin bu hususta elinden geleni yapacağını fakat bunun aynı zamanda Türkiye'den verilen siparişlere bağlı olduğunu açıklamıştı. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın (BMT) başarılı olup olmayacağı hakkındaki başka bir soruyu ise heyet başkanı Mathers ile Muhafazakâr Parti Milletvekilleri Molson, Keeling ve Mott-Radclyffe cevaplamışlardı. Mathers, BMT'nin dünyaya verilen ikinci bir fırsat olduğunu ve onun başarısı için Türkiye ile İngiltere'nin tüm gayretlerini sarf etmek doğrultusunda ortak bir görüşe sahip bulunduğunu söylemişti. Molson, Muhafazakârlar olarak başkanın fikirlerine katıldıklarını lakin BMT'nin başarısız olması halinde dünyanın anarşi içine yuvarlanacağını ve bu durumda İngiltere'nin çok tehlikeli bir duruma düşeceğini de belirtmek gerektiğini ifade etmişti. Keeling, İngiltere'de bütün siyasi parti temsilcilerinin BMT'nin başarılı olmasını istemesine rağmen başarı noktasında tüm partiler arasında genel bir şüphenin var olduğunu ve durumun böyle devam etmesi halinde teşkilatın başarılı olamayacak gibi görüldüğünü belirtmişti. BMT'nin kolektif emniyet yoluyla dünya barışının sağlanabileceğini ümit ettiğini ve BMT'nin dünyayı emniyet içine aldığı vurgulayan Keeling, bu sebeple teşkilatın icabında silah kuvvetiyle müdafaa edilmesi gerektiğini savunmuştu. Mott-Radclyffe ise BMT'de veto hakkının suiistimal edilmemesinin gereğine değinerek, suiistimal durumunda teşkilatın çalışamayacak bir hale geleceğinin ve dünya barışına tam manasıyla katkı sunmak için bu hususa önem verilmesi gerektiğinin altını çizmişti. İngiliz heyetine, ülkelerinde partiler arasında dış siyaset bakımından bir ayrılık olup olmadığı da sorulmuştu. Bu soruya cevaben Molson, nasıl Türkiye'de iki ana parti arasında dış siyaset bakımından ayrılık yoksa İngiltere'de de olmadığını söylemiş; Molson'un sözlerini destekleyen İşçi Partisi Milletvekili Henderson ise Dışişleri Bakanı Bevin Avam Kamarası'nda dış politika hakkında konuştuğu zaman onu kendileri kadar Muhafazakârların da alkışladığını belirtmişti. Bir basın mensubunun "*Bugün dünyada demokrasi ve kominizm diye iki cereyan çarpışmaktadır. Bunun sonu ne olacaktır*" sorusuna, Mathers, Macpherson, Molson, Hughes ve Mathers cevap vermişlerdi. Mathers, gerek sağ gerek sol her çeşit diktatörlüğe karşı hazırlıklı ve uyanık olunmasının icap ettiğini söylerken, Macpherson ise "*Hak, hakikat ve hürriyet daima muzaffer olur*" şeklindeki İngiliz atasözüne atıfta bulunmuştu. Molson, hakikat ve hürriyete inanan Türkiye ve İngiltere gibi devletler kuvvetli ve milli ekonomileri nispetinde müreffeh oldukça hakikat ve hürriyetin muzaffer olacağını belirtmiş ve Hughes, komünizme karşı yürütülen savaşta, demokrasiyi sosyal adaletle birleştirmenin tutulacak en iyi yol olacağını vurgulamıştı. Bu arada tekrar söz alan

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

Molson, Muhafazakâr prensipleri sosyal adaletle birleştirmek suretiyle komünizme karşı daha iyi bir zafer kazanılabileceğine değinmiş, ayrıca dış tehlikeye karşı daima hazırlıklı ve uyanık olunması maksadıyla demokratik bir blok kurulması gerektiğini belirterek, bu bloğa yapılacak saldırıların ancak hakikate ve hürriyete tapan tüm milletlerin askerî bakımdan çok kuvvetli olmaları sayesinde etkisiz hale getirilebileceğini ifade etmişti. İngiliz heyetine yöneltilen son soru ise İşçi Partisi içerisindeki muhalifler hakkında olmuştur. Bu soruya cevap veren Mathers ve Hughes, Parti üyelerinin farklı görüşlere sahip olmasının tabii ve abartılmaması gereken bir durum olduğunu ve bununla birlikte Parti programının Parti kurultayında tamamen onaylandığını açıklamışlardı. Saat 13.30'a kadar devam eden basın toplantısı, Heyet Başkanı Mathers'in; *"Ayrı ayrı partilere mensup olmamıza rağmen görüyorsunuz ki aramızda büyük bir dostluk hüküm sürmektedir. Hepimiz demokratik çalışma sistemi lehindeyiz. Sağcı ve solcu totaliter sistemine muhalifiz"* sözleriyle son bulmuştu.⁸⁰

6 Kasım'da İngiliz Parlamento heyeti üyelerinden Drayson ve Macpherson uçakla İzmir'e, Molson ve Keeling karayoluyla Kastamonu'ya giderken; 7 Kasım'da heyetin Ankara'da kalan üyeleri trenle İstanbul'a hareket etmişlerdi.

2-İngiliz Parlamento Heyetinden Drayson ve Macpherson'ın İzmir'deki Temasları

İki İngiliz parlamenter 6 Kasım'da saat 15.20'de uçakla Ankara'dan İzmir'e gelmişlerdi. Gezi programına göre üç gün İzmir'de kalmaları, Valiyi, Belediye Başkanını, bazı sanayi müesseselerini ve okulları ziyaret etmeleri ve 10 Kasım'da uçakla İstanbul'a gitmeleri planlanmıştı. İzmir Palas'ta ağırlanan İngiliz misafirlere gezi boyunca İzmir Milletvekili Said Odyak refakat etmişti.⁸¹ Gezi hakkında bilgi veren Demokrat İzmir gazetesi, İngiliz misafirlerin Türk dostu olduğunu, Drayson'ın 12 sene önce İzmir'e gelip şehirdeki fabrikasyon işleriyle ilgilendiğini, Türkiye'yi tanıdığını ve hatta Türkçe konuşabildiğini belirtmişti. 7 Kasım sabahı saat 10.00'da Vali ve Belediye Başkanını ziyaret eden İngilizler daha sonra Şark Sanayi ve Halkapınar dokuma fabrikalarını gezmişlerdi. Deniz gazinosunda yenen öğle yemeğinin ardından saat 14.00'te tarım satış kooperatifini, üzüm ve incir işletme tesislerini ve ardından Tekel şarap ve tütün fabrikalarını ziyaret etmişlerdi.⁸²

8 Kasım'da Mithatpaşa Sanat Enstitüsünü ve Kızılçullu Köy Enstitüsünü ziyaret edip incelemelerde bulunan İngilizler, ardından Alsancak'ta futbol müsabakalarını izlemiş⁸³ ve daha sonra İzmir Palas'ta İzmir gazetecileriyle bir basın toplantısı gerçekleştirmişlerdi. Toplantıda İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu ile İngiliz Basın Ataşeliği İzmir Mümessili de hazır bulunmuş ve İngiliz parlamenterlere Said Odyak tercümanlık yapmıştı.⁸⁴ Toplantıda ilk sözü alan Drayson, İzmir'e gelişlerinden memnun olduklarını, çok iyi intibaalar edindiklerini ve gazetecilerle buluşmak için seyrettikleri futbol maçını yarıda bıraktıklarını söylemişti. Macpherson ise Türkiye'de çok güzel 6 gün geçirdiklerini, İzmir'e geldiğini, seyahat fikrini ileri sürenlerden birinin kendisi olduğunu ve İzmir'i görmeden gitmenin Türkiye'yi tam bir şekilde gezmek demek olamayacağına inandığı için İzmir'e geldiklerini söylemişti. İzmir'in Türkiye'nin dış ticareti bakımından önemli bir yer olmasının bu geziyi cezbedtiğini belirten Macpherson, İzmir'de buldukları süre içinde sanayi müesseselerini ve gelecek nesillerin sanayi sahasında muvaffak olmasını mümkün kılacak müesseseleri görmek imkânı elde ettiklerini, okullarda gördükleri genç neslin gösterdiği şevk ve alakanın

80 *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1947, s. 3; *Ulus*, 6 Kasım 1947, s. 5.

81 *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1947, s. 3; *Demokrat İzmir*, 8 Kasım 1947, s. 1.

82 *Demokrat İzmir*, 8 Kasım 1947, s. 1,4.

83 *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1947, s. 3.

84 *Demokrat İzmir*, 9 Kasım 1947, s. 1.

dikkatlerini çektiğini, gördükleri misafirperverlikten dolayı İzmir’den çok samimi ve mesut intibalarla ayrılacaklarını ve ülkelerine döndüklerinde Türkiye’de gördükleri hakkında gereken izahatı vereceklerini ifade etmişti. İngiliz parlamenterlerin bu kısa hitaplarının ardından gazetecilerin soru faslı başlamıştı. Demokrat İzmir gazetesi muhabirinin “İzmir’de gördüğünüz Sanayi İzmir’e yakışacak bir sanayi midir?” sorusuna, Drayson kesin bir tavırla “evet” cevabını vermiş; Macpherson ise İzmir’de buldukları iki gün zarfında edindikleri sınırlı bilgiyle bu soruyu cevaplamanın mümkün olmadığını fakat gördükleri sanayi müesseseleri içinde yenilerinin bulunmasının ve eski sanayi müesseselerinin tadil edilerek yeniden kurulmasının kendilerinde olumlu intibalar meydana getirdiğini söylemişti. Bu arada Drayson, kendisinin de dokuma fabrikası sahibi olduğunu, özellikle yeni Sümerbank pamuk dokuma fabrikasıyla yakından ilgilendiğini ve otomatik tezgâhların benzerlerini kendi fabrikasında da görmek istediğini belirtmişti. Demokrat İzmir muhabirinin “*Türk-İngiliz münasebetleri daha ziyade bir askeri ittifak mı yoksa daha ziyade ekonomik bir esasa mı dayanmalıdır?*” şeklindeki diğer sorusuna, Drayson, ekonomik esasa dayanması gerektiğini, Türkiye’nin İngiltere’den satın almak istediği makinelerin bedelini ödeyebilmek için öncelikle kendi üretimini arttırmak zorunda olduğunu ve İngiltere’nin de ticari ilişkilere girmeden önce halletmek zorunda kaldığı kendi iktisadi sorunlarının bulunduğunu söylemişti. Macpherson ise, bu soruda Türk-İngiliz dostluğunun sadece askeri mahiyette gösterildiğini lakin kendisinin iki ülke arasındaki dostluğun karşılıklı hürmet ve ortak menfaatlere dayandığı kanaatini taşıdığını, İngiltere’nin hali hazırda Türkiye’nin 1930’da geçirdiği mali krizi geçirdiğini, bu krizi aşacaklarını ve Türkiye’nin de sabırla bunu beklediğini açıklamıştı. Anadolu gazetesi muhabirinin, İngiliz hükümetinin alacağı malları doğrudan doğruya hükümetten almasının isabetli olacağı hakkındaki yorumuna karşılık veren Macpherson, “*Sizin iç piyasanızın tanziminde bizim alakamız olmaması lazım gelir. Muhalefet partisine mensup bulunuyoruz. Ticari münasebetler piyasa üzerine müesses olmalıdır ve hükümetler arasından tanzim edilen işler olmamalıdır.*” demişti. Demokrat İzmir gazetesi muhabirinin “İngiltere bugün dış ticaretinde, kendi iç piyasasına denk ve uygun bir hareket tarzı tutmakta mıdır?” sorusuna, Macpherson, muhalefet partisine mensup olduğu için hükümetin dış ticaret konusundaki düşüncelerinin ne olduğunu söyleyecek durumda olmadığı cevabını vermişti. Drayson ise, ticari sahada Muhafazakâr ve Liberal Partilerin büyük tecrübelerine sahip bulunduğunu, iktidardaki İşçi Partisinin kendilerinin sahip olduğu tecrübeleri daha yeni yeni edinmekte olduğunu beyan etmişti. Türkiye’nin kalkınması hakkında sorulan bir soruya Drayson, “*Türk halkının üzerimdeki intibai müspet olmuştur. Bu millet öyle vasıflara sahip ki bazı Avrupa milletlerinin bu vasıflara sahip olmasını isterdim ve diğer bütün milletlerin Türkiye’nin vücuda getirdiği terakkiye gerek siyasi gerek iktisadi sahalarda meydana getirmelerini isterdim*” diyerek cevap vermişti. Demokrat İzmir gazetesi muhabirinin sorduğu, “*Avrupa’da hangi milletlerin bu gibi terakkiye muhtaç oldukları*” sorusu biraz tereddütle karşılandığı için muhabir sorusunu geri almak zorunda kalmış ve “İngiltere ile Amerika arasında rekabet var mıdır?” şeklinde yeni bir soru sormuştu. Yanıt olarak Macpherson, “*Siyasi sahada Birleşmiş Milletlerin hakiki hedeflerine vasıl olması için müşterek hareketimiz vardır ve ticari sahadaki rekabete gelince tabii arzu edilen şekilde böyle bir rekabetin mevcut olmasıdır*” derken; Drayson ise, Amerika’nın ticari bakımdan satacağı birçok mala sahip olduğunu fakat siyasi bakımdan satacak bir şeye sahip olmadığını söylemişti.⁸⁵ Samimi bir hava içinde devam eden ve sonlanan toplantının ardından gazeteciler İngiliz parlamenterlere güzel temennilerde bulunarak mekândan ayrılmışlardı. Aynı günün akşamı saat 18.00’de Vali Şefik Soyer tarafından İngiliz misafirlere, müessese temsilcilerin ve basın mensuplarına bir çay ziyafeti verilmişti.⁸⁶

85 *Demokrat İzmir*, 9 Kasım 1947, s. 6.

86 *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1947, s. 3; *Demokrat İzmir*, 9 Kasım 1947, s. 6; *Ulus*, 9 Kasım 1947, s. 3.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

9 Kasım'da saat 11.00'de Bergama'ya gelen İngiliz misafirler, Asklepion'u gezdikten sonra Belediye'nin Bergama Palas'ta verdiği öğle yemeğine katılmışlar ve yemeğin ardından Akropol'u ve müzeyi gezmişlerdi.⁸⁷ İngiliz parlamenterler İzmir'de buldukları süre zarfında CHP İzmir İl İdare teşkilatını ve DP il merkezini de ziyaret ederek Türkiye'deki siyasi hayatının gelişimi hakkında bilgi almışlardı. DP İzmir İl İdare Kurulu Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ ve İl İdare Kurulu üyeleri ile çeşitli konular üzerinde görüşen İngiliz parlamenterler, muhalefetin faaliyetlerinde ne tür durumlarla karşılaşmakta olduğunu öğrenmeye önem vermişler ve CHP ve DP programları hakkında bilgi almışlardı. İngiliz parlamenterler, iktidar ve muhalefet partileri yetkilileriyle yaptıkları görüşmeler neticesinde, Türkiye'de parti mücadelesinin tamamen fikir sahasında cereyan ettiği, Yunanistan'daki gibi bir kardeş kavgasının hiçbir zaman söz konusu olamayacağı, bilhassa dış politika konularında iktidar ve muhalefet partileri arasında görüş birliğini ifade eden bir beraberlik bulunduğu kanaatine vardıklarını beyan etmişlerdi.⁸⁸ 10 Kasım'da İzmir'den uçakla İstanbul'a gidecekleri belirtilen İngiliz parlamenterler, İngiltere'ye döndükten sonra İzmir Valisi'ne ortak imzalı bir telgraf göndermişlerdi. Telgraf şu şekildedeydi; "İzmir'deki ikametimiz sırasında ekselansınız ve bütün makamlar tarafından gösterilen samimi hüsnü kabulden dolayı derin şükranlarımızı tekrar ifade ederiz. Güzel İzmir şehrinde edindiğimiz fevkalade güzel intibaları katiyen unutmayacağımızı bilhassa *saygılarımızla bildiririz.*" Bu telgrafla birlikte İngiliz parlamenterlerden Macpherson ayrıca Vali'ye uzunca bir mektup yollamış ve mektubunda, endüstri alanında olduğu kadar eğitim ve kültürel sahada da kendini gösteren gelişmelere hayran kaldığını ifade etmişti.⁸⁹

3- İngiliz Parlamento Heyetinden Molson ve Keeling'in Çankırı ve Kastamonu'daki Temasları

Molson ve Keeling, beraberlerinde Amasya Milletvekili Esat Uraz olduğu halde otomobille 6 Kasım Perşembe günü saat 11.30'da Çankırı'ya gelmişlerdi. Halkevinde misafir edilen üyeler, öğle yemeğini Çankırı Valisi Sahip Örgü, Çankırı Milletvekili Rifat Dolonay, CHP İl Başkanı Hilmi Ersunan, Belediye Başkanı Halim Bayram ve Çankırı Halkevi Başkanı Hamit Şehirlioğlu ile birlikte yemişlerdi. Misafirler gördükleri alakadan pek memnun kaldıklarını ifade etmişler ve saat 13.30'da Kastamonu'ya hareket etmişlerdi.⁹⁰

6 Kasım akşamı Kastamonu'ya gelen misafirler, Halkevi Binasında misafir edilmişlerdi. Keeling, Birinci Dünya Savaşı'nda Kut-ül'amare de General Thowshend ile birlikte Türk ordusu tarafından esir alınmış ve esaret günlerini Kastamonu'da geçirmişti. Kendisi o zamana ait hatıralarını anmak üzere Kastamonu'ya gelmişti.⁹¹ O zamanki arkadaşlarıyla görüşen Keeling, 30 yıl önceki Kastamonu ile o günkü arasında pek büyük farklar olduğunu, imar ve kalkınmanın gözle görülür bir halde bulunduğunu söylemişti.⁹² Molson ise Türkler hakkında kendisine sorulan bir soruya; "*Türkler çok samimi insanlar. Yüzleri daima gülüyor. Ankara'yı da çok beğendik. Siz Türkler çok bahtiyar insanlarsınız. Zira her şeyiniz var, karnınızı bol bol doyurabiliyorsunuz. Biz İngiltere'de açlıktan ölüyoruz*" diyerek cevap vermişti. Yemek ikramının ardından kendilerine Kastamonu oyunları sergilenen

87 *Ulus*, 10 Kasım 1947, s. 3.

88 *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1947, s. 3.

89 *Ulus*, 17 Kasım 1947, s. 3.

90 *Çankırı*, 11 Kasım 1947, s. 1.

91 *Doğrusöz*, 8 Kasım 1947, s. 1; *Dikkat*, 10 Kasım 1947, s. 1-2.

Doğrusöz, 8 Kasım 1947, s. 1.

92 *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1947, s. 3.

misafirler, ihtiyar Nazif çavuşu ve diğer oyuncularını hararetle alkışlamışlardı.⁹³ İngiliz misafirlere Kastamonu hatırası olarak yerli üretim yatak çarşafı da hediye edilmişti.⁹⁴ Misafirler Kastamonu'dayken, aynı günün akşamı Ankara Radyosu da Hugh Molson'un İngiliz milletine hitaben verdiği - İngilizlere Türkiye'yi tanıtan ve 2. Dünya Savaşı ve sonrası Türk-İngiliz ilişkilerinin çerçevesini çizen- bir demeci yayınlamıştı.⁹⁵

6 Kasım gecesini Kastamonu'da geçiren misafirler, ertesi gün hava müsait olduğu takdirde Karabük'e gitmeyi ve akşam tekrar Kastamonu'ya dönmeyi planlamışlardı. Ancak, 7 Kasım sabahı Karabük'e gitmek üzere Kastamonu'dan ayrılmışlarsa da gece yağın yağmurun etkisiyle bir köprünün yıkılması üzerine yola devam edemeyerek geri dönmüş ve akabinde Kastamonu'daki Vilayet ve Belediye makamları ile DP ve CHP merkezlerini ziyaret ettikten sonra Ankara'ya dönmek üzere saat 12.00'de Kastamonu'dan ayrılmışlardı.⁹⁶ Kastamonu'dan dönerken geceyi Çankırı Halkevinde geçiren misafirler, 8 Kasım sabahı otomobille Ankara'ya hareket etmişler ve bu esnada Çankırı seyahatini daima zevkle hatırlayacaklarını da belirtmişlerdi.⁹⁷ İngiliz parlamenterler 9 Kasım'da Ankara'dan İstanbul'a gelmişlerdi.⁹⁸

4- İngiliz Parlamento Heyetinin İstanbul'daki Temasları

Ankara'da bulunan İngiliz Parlamento Heyeti üyeleri, 7 Kasım'da saat 21.00'de trenle İstanbul'a hareket etmişlerdi.⁹⁹ 8 Kasım sabahı İstanbul'a varan heyet üyeleri Perapalas oteline yerleşmiş ve kısa bir süre sonra Vilayete giderek Vali ve aynı zamanda Belediye Başkanı olan Dr. Lütfü Kırdar'ı ziyaret etmişlerdi. İngiliz misafirler Valilikteki temaslarının ardından şehrin görülmeye değer yerlerini gezerken, öğleden sonra Vali Kırdar Perapalas'a giderek misafirlere iade-i ziyarette bulunmuştu.¹⁰⁰ 9 Kasım'da, Kastamonu'daki temaslarını tamamlayan Molson ve Keeling de İstanbul'a giderek heyete katılmıştı ve İngiliz parlamenterler o günü İstanbul'da hususi gezintiler yaparak geçirmişlerdi.¹⁰¹

93 *Doğrusöz*, 8 Kasım 1947, s. 1.

94 *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1947, s. 3.

95 *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1947, s. 3. Molson, vatandaşlarına şöyle seslenmişti: "...İnsan, dünyanın hiçbir memleketinde Türkiye'de olduğu kadar samimi ve hararetle bir yakınlık ve alâka göremez. ...Şu anda Türkler, İngiltere'deki iktisadi buhranı, yakın bir alaka ile takip etmektedirler ve bütün Türkler son harpte muzaffer olduğumuz gibi bu güçlükleri de yeneceğimize inanmaktadırlar, İngiliz lirasının tahvil kabiliyetini idame hususunda içinde bulunduğumuz imkânsızlık Türkleri vahim bir sıkıntıya düşürmüştür. Bir. Türklerle 20 milyon İngiliz lirası borçluyuz. Ve bunu ancak mal olarak ödeyebiliriz. Türkiye'nin kömür madenleri ve elektrik santralleri için malzeme ve teçhizata ihtiyacı vardır. Bunları normal olarak biz verebiliriz. Hâlbuki şu anda bizim de bilhassa bu mallara ihtiyacımız vardır. Türkler, içinde bulunduğumuz zorlukları hakiki bir anlayış ve sabırla takip etmektedirler. Türklerle, millet olarak, dünyada yolumuza devam edebilmek ve yabancı memleketlere karşı olan borçlarımızı ödeyebilmek için ihracatımızı artırıp istihlâkimizi azaltmak yolunda elimizden geleni yaptığımızı dair teminat verdim. ...Büyük Şef Kemal Atatürk, memleketi modernleştirmeye karar vermişti. Atatürk vefat etmiştir, fakat Atatürk zihniyeti Türk Milletinin ruhunda yaşamaktadır. Türkiye asırlar boyunca, istibdat altında yaşamış olmakla beraber, şimdi bir parlamento hükümetine sahiptir ve bu memlekette hür müesseseler bulunmuş ve inkişaf ettirilmiştir. ...Cumhuriyet Halk Partisi yirmi beş seneden beri iktidardadır. Şimdi Demokrat Parti adında meşru bir muhalefet vardır. Her iki parti, dâhilî bazı meselelerde aynı fikirde olmamakla beraber, bugünkü Türk dış siyasetini desteklemek yolunda tanı bir mutabakat halindedirler. Türklerin bizimle müşterek olan belli başlı vasıflarından biri, siyaset hayatında birbirlerine rakip olan şahsiyetlerin şahsi dost olabilmeleri ve olmalarıdır. Ziyaretimiz sırasında bize gösterilen, büyük misafirperverlik ve açık dostluk, her iki siyasi partiye mensup Türklerin her iki memleket arasında siyasi, içtimai ve ticari bağları kuvvetlendirmek arzusunun ileri gelmektedir."

96 *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1947, s. 3.

97 *Çankırı*, 11 Kasım 1947, s. 1.

98 *Ulus*, 10 Kasım 1947, s. 3.

99 *Ulus*, 8 Kasım 1947, s. 1.

100 *Akşam*, 9 Kasım 1947, s. 1; *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1947, s. 1,3.

101 *Ulus*, 10 Kasım 1947, s. 3. Basında Drayson ve Macpherson'ın 10 Kasım'da uçakla İstanbul'a hareket

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım:
Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

Heyet 10 Kasım'da Atatürk'ün ölüm yıl dönümü münasebetiyle Taksim Anıtına bir çelenk koymuş¹⁰² ve 11 Kasım'da iki İngiliz parlamenter Heybeliada'ya giderek Deniz Lisesi ile Deniz Harp Okulu'nu ziyaret etmişti. Aynı gün öğleden sonra İngiliz Başkonsolosluğunda heyet onuruna bir kokteyl verilmişti.¹⁰³

13 Kasım sabahı adaları gezen heyet, saat 18.00'de Türk Tütüncüler Birliği tarafından Park Otel'de şereflerine verilen kokteylde hazır bulunmuştu. Samimi bir hava içerisinde cereyan eden ziyafette söz alan Vali Lütfi Kırdar misafirleri selamladıktan sonra Türk-İngiliz ittifakına temas ederek, *"Medeniyet ve demokrasiye ifa ettiği çok şerefli hizmetlerle temayüz eden büyük İngiliz milletinin dostu ve müttefiki olmaktan sonsuz bahtiyarlık duymaktayım. Dost ve müttefik İngiliz milletinin muhterem temsilcileri bu akşam davetimize icabet etmek nezaketini gösterdiğinizden dolayı sizlere teşekkür eder, İngiltere Kralı majeste George ile büyük İngiliz milletinin ve sizlerin şerefine kadehimi kaldırım"*, demişti. Valinin bu sözlerine İngiliz heyeti başkanı Mathers, "İstanbul halkı namına söylenen bu kadar güzel sözlere layık bir şekilde nasıl cevap vereyim. Bunu en derin bir teşekkür cümlesi ile ifade ettikten sonra heyetten başka arkadaşlarıma bırakmayı tercih ediyorum", diyerek karşılık vermişti. Bunun üzerine söz alan Mott-Radclyffe, Türk topraklarında gördükleri hüsnü kabulün derin tesiri altında kalmakla birlikte kendilerini en mutlu eden hususun Türkler ve İngilizlerin aynı amacı ve aynı mefkûreyi paylaşması olduğunu söylemiş; *"aynı amacı diyorum çünkü Türkiye ve Büyük Britanya dünya sulhu için çalışmakta ve her ikisi de bu gayeyi gerçekleştirmek için kuvvetli olmak zaruretini duymaktadırlar. Aynı mefkûreyi diyorum, çünkü hürriyet ve insan hakları hususunda müşterek mefhumumuz doğrudur"* diyerek sözlerine açıklık getirdikten sonra, İngiltere'ye döndüklerinde Türk-İngiliz ittifakının ebediyen yaşaması lüzumunu durmadan tekrarlayacaklarını ifade etmişti. Ondandır söz alan Macpherson ise on iki sene önce iki sene Türkiye'de kaldığını, İstanbul'un mevcut hali o günlerle kıyaslandığında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar'ın çalışmalarıyla imar sahasında başardığı muazzam eserlerin dikkati çektiğini, Kırdar'ın yaptığı büyük işlerde İstanbul halkının refahını temin ettiğini, hali hazırda Türkiye'yi bekleyen büyük geleceğe layık olan bir gençlikle karşı karşıya bulduklarını ve Türk gençliğine karşı İngilizlerin sonsuz bir itimadı olduğunu söylemiş ve *"kadehimi Türkiye Cumhurbaşkanı şerefine ve Türk milleti ve İstanbul halkının refahına kaldırıyorum"*, diyerek konuşmasını sonlandırmıştı.¹⁰⁴

İngiliz parlamenterler 14 Kasım'da saat 12.00'de İngiliz konsolosluğunda İstanbul gazetelerinin temsilcilerini kabul ederek kendilerine yöneltilen sorulara cevap vermişlerdi.¹⁰⁵ Heyet başkanı Mathers açık konuşmasında, İngiltere'de basına büyük bir saygı olduğunu, TBMM Başkanı, hükümet üyeleri ve özellikle Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmenin kendileri için büyük iftihar ve şeref vesilesi olduğunu, yaptıkları temaslardan çok etkilendiklerini ve Türkiye'de çok iyi gelişmelerin olduğunu gördüklerini belirtmişti. Ayrıca, heyetleri içinde ayrı partilerden üyeler olduğunu, bu nedenle sorulara verilecek cevaplarda fikir ayrılığı olursa bunun doğal karşılanması gerektiğini ilave etmiştir. Ardından soru-cevap faslına geçmişti. Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman; "İngiltere'ye son zamanlarda yaptığım muhtelif ziyaretlerde gördüğüm durum bana bu memlekette istikrarlı bir dış siyaset yokmuş hissini verdi. Bu siyasette Amerika'ya boyun eğmek ve Rusya'yı gücendirmemek korkusu mevcut gibi görünüyor. Bu da İngiliz dış siyasetinin

edecekleri belirtilmekle birlikte, hangi gün heyete katıldıklarına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

102 *Akşam*, 11 Kasım 1947, s. 2.

103 *Ulus*, 12 Kasım 1947, s. 3.

104 *Akşam*, 14 Kasım 1947, s. 1-2; *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1947, s. 3; *Ulus*, 14 Kasım 1947, s. 3.

105 *Akşam*, 15 Kasım 1947, s. 2; *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1947, s. 1,3; *Ulus*, 15 Kasım 1947, s. 3.

istikrarsızlığını göstermez mi?”, diye sormuştu. Cevap olarak Mathers, İngiltere’nin küçük meselelerde uzlaşmak istemekle birlikte büyük ideallerine sadık kalmak azminde olduğunu söylemişti. Drayson, Dışişleri Bakanı Bevin’in dış siyasetini onayladıklarını fakat bunun tümünü onayladıkları anlamına gelmediğini hatta İşçi Partisi’nin bir kısmının bile böyle düşündüğünü; İngiltere’nin İkinci Dünya Savaşı’nda milli bir hükümet tarafından yönetildiğini, soruyu soranın belki de bunun böyle devam etmesini arzu ettiğini belirtmişti. Hughes, İngiltere’nin dış siyasetini “*Dünyada, ekonomide uygun bir rol oynamak, bağımsız bir siyaset izlemek*” şeklinde tanımladıktan sonra, Hindistan’a bağımsızlığını verdiklerini bunun da milletlerin bağımsızlığını ne kadar önemsediklerini ve siyasetlerinin ne kadar bağımsız olduğunu gösterdiğini, ilke olarak Birleşmiş Milletler ilkelerine bağlı kalacaklarını fakat bunun yanında bazı ülkelerle uzlaşmaya girişmenin sözü edilen yatıştırma siyasetiyle alakalı olmadığını ifade etmişti. Mott-Radclyffe, bazı Türk dostlarının İngiltere’nin İkinci Dünya Savaşı nedeniyle çok yıprattığını ve ortaya çıkan sorunları hala çözemediğini unuttuklarını; Sovyetlerle anlaşmazlık başladığı zaman dünyanın iki kutba ayrılmasını istemediklerini fakat son 18 ay içinde Sovyetler Birliği’nin işbirliğine yanaşmaması sebebiyle İngiltere ve ABD’nin aynı idealleri paylaştığını; aynı düşünce ve fikirleri benimseyen milletlerin birlikte hareket etmesi gerektiğini ve Sovyetler Birliği’ne karşı tecavüz emelleri beslenmediğini telkin etmek gerektiğini söylemişti. Yeniden söz alan Mathers ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün dış politika hakkındaki sözlerinin kendisini derinden etkilediğini ve heyetlerinin İnönü ile aynı fikri paylaştığını vurgulamıştı. İlk soruya verilen cevapların ardından, Şevket Rado; “*Liberal ekonomi taraftarları, demokratik rejimlerde planlı ekonominin muvaffak olamayacağına, misal olarak İngiltere’de İşçi Partisi’nin işbaşına geldikten sonra yaptığı tecrübeleri ileri sürüyorlar. Sayın parlamento üyelerinin bu husustaki fikirleri nelerdir?*”, diye sormuştu. Cevap olarak Mathers, devlet tarafından idare edilen bir ekonomiden daha demokratik bir ekonomi düşünülmemeyeceğini çünkü bu düşünce ile çeşitli sanayi kollarının kontrolünün Avam Kamarası’na yani millete verildiğini ve Avam Kamarası üyelerinin de halk tarafından serbestçe seçildiklerini söylemişti. Bu soruya diğer İngiliz parlamenterler şu cevapları vermişlerdi: Macpherson, devletçiliğin lehinde olduklarını ama ekonomide sonsuza kadar devletçiliğin sürmesine lüzum olmadığına inandığını; Mott-Radclyffe, İşçi Partisi milletvekillerinin bu meseleye doğrudan temas etmeyerek “*kenarından yaşadıklarını*”; Hughes, savaştan sonra hükümetin aldığı tedbirler sayesinde ihracatın %113 oranında arttığını ve Hughes’un cevabına mukabil Macpherson, ihracat artışının aslen dünyadaki eşya kıtlığından kaynaklandığını belirtmişti. Nizamettin Nazif’in “*İngiltere’de seçimin yenilenmesi için zaman gelmedi mi?*” sorusuna karşılık tüm heyet üyeleri “*henüz gelmedi*” cevabını verirken, ayrıca Mathers, mevcut ortamda genel seçimlerin yapılması için bir gerekliliğin bulunmadığını ve o güne kadar yapılan kısmi seçimlerin İşçi Partisi lehine sonuçlandığı; Keeling ise seçimin ancak zaman unsuru yanı sıra hükümetin Avam Kamarası’nda azınlıkta kalması sebebiyle yapılabileceğini söylemişti. Toplantı sona ermeye yakın Ahmet Emin Yalman tarafından heyete, son belediye seçimlerinde Muhafazakârların kazanmasını nasıl izah edecekleri sorulmuş, soruya karşılık Mathers, bunun sebebinin hükümetin uyguladığı sınırlamalar olabileceği yorumunu yapmış ve bundan sonra toplantı sona ermişti.

Basın toplantısıyla birlikte Türkiye’deki iki haftalık programını tamamlayan İngiliz heyetinin Türkiye ziyareti, 14 Kasım 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesinde “*Eskidikçe Kıymeti Artan Bir Dostluk*” adlı başyazıda değerlendirilmişti. Yazıda, ziyaretin Türk-İngiliz dostluk ve ittifakını bir kat daha kuvvetlendirmesi bakımından çok faydalı ve önemli olduğu belirtilmiş ve ardından Türk-İngiliz ilişkilerinin kısa bir tarihçesi verilmişti. İngiltere’nin Sovyet Rusya ile de müttefik olmasına rağmen Rusya’nın, Amerika’nın olduğu

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım: Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

gibi İngiltere'nin de baş düşmanı olduğuna değinilen yazıda; iki müttefiki (Türkiye ve Rusya) arasında mukayese yapma fırsatı bulan İngiltere'nin, gerçek müttefikinin Türkiye olduğunu ve Türk dostluk ve ittifakına güvenebileceğini anlamış bulunduğu vurgulanmıştır. Yazının devamında, Türkiye'nin de İngiltere'nin dürüstlüğüne ve dostluğuna her zaman güvendiği; Türk-İngiliz dostluk ve ittifakının, dünyanın içinde bulunduğu "*karmakarışık ve tehlikeli*" ortamda "*bir barış amili ve mesnedi*" olarak sapasağlam durduğu ve her geçen gün daha da kuvvetlendiği ifade edilmişti.¹⁰⁶ İngiliz Parlamento heyeti, 15 Kasım sabahı saat 10.10'da Yeşilköy havaalanından kalkan bir İngiliz uçağı ile Londra'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştı.¹⁰⁷

Sonuç

1930'lara kadar inişli çıkışlı bir grafik çizen Türk-İngiliz ilişkileri, bu tarihten sonra yakınlaşma dönemine girmiştir. Sovyetler Birliğinin İkinci Dünya Savaşından sonra yayılmacı bir politika izlemesi ve Türkiye üzerindeki tehditleri, Türk-İngiliz yakınlaşmasını daha önemli hale getirmiştir. Savaş sonrası ekonomik olarak büyük sıkıntı yaşayan İngiltere, Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım yapma sorumluluğunu 1947 yılında Amerika Birleşik Devletlerine devretmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Truman Doktriniyle birlikte bu sorumluluğu üzerine almıştır. Doktrinin Türkiye ve İngiltere'de bazı endişeler uyandırması sebebiyle, her iki ülke, Türk-İngiliz yakınlaşmasına önem vermişler ve 1947 yılında bu hususta bazı hamleler yapmışlardır. Yakınlaşma teşebbüsleri, parlamentolar arası işbirliğini de kapsamıştır. Bu çerçevede Türk ve İngiliz Parlamento heyetleri tarafından 1947 yılında karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Bu ziyaretler vesilesiyle, Türk ve İngiliz Parlamentoları arasındaki dostluk bağları güçlendirilmiş, parlamenterler arasında yakınlık kurulmuş ve bilgi alışverişi sağlanmıştır. Ayrıca, Türk ve İngiliz parlamenterler, ülkelerinin iç-dış politikaları ve sosyal, ekonomik, siyasi durumları hakkında hem siyasi muhataplarını hem de basın mensuplarını bilgilendirmişlerdir. Parlamento heyetlerinin karşılıklı ziyaretleri, her iki ülkenin tanıtımı için de iyi bir fırsat olmuştur. İngiliz parlamenterler, Cumhuriyet Türkiye'sinin zor şartlara rağmen hayata geçirdiği atılımlar, Türk halkının vasıfları ve Türkiye'nin kendisine çizdiği siyasi yön hakkında övgü dolu sözler sarf etmişlerdir. Türk parlamenter de benzer açıklamalar yapmışlardır.

Heyetler, bilhassa Türk-İngiliz ittifakının sağlamlığına, önemine, devamının gerekliliğine ve dünya barışının sağlanması hususundaki misyonuna vurgu yapmışlardır. İngiliz heyetlerinin, özellikle Türkiye'ye yapılacak Amerikan askeri ve ekonomik yardımlar konusunda hassasiyet göstermişlerdir. İngiltere'nin Türkiye'ye geçmişte olduğu gibi gelecekte de yardım etmeyi çok istediğini ancak ekonomik koşulların o an için buna olanak vermediğini ısrarla belirten İngilizler, kendilerinin Türkiye'nin Sovyet tehlikesine karşı yalnız başına bırakılmasına razı olmadıklarının ve bu sebeple kendilerinin üstlenmekte zorluk çektikleri yardımların Amerika tarafından üstlenilmesine aracı olduklarının altını çizmişlerdir. Amerikan yardımlarının kendilerinde bir kıskançlık yaratmadığını tam aksine yardım meselesinde büyük rolleri olduğunu belirtmişlerdir. Türk heyetinin İngiltere ziyareti esnasında bize göre en dikkat çekici husus, heyetin Demokrat Parti'li üyelerinden Fuat Köprülü'nün, neredeyse tüm demeçlerinde, kendileri iktidara geldiği zaman Türkiye'nin dış siyasetinde bir değişiklik olmayacağını ısrarla vurgulamasıdır.

106 "Eskidikçe Kıymeti Artan Bir Dostluk", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1947, s. 1,3.

107 *Ulus*, 16 Kasım 1947, s. 3.

Türk ve İngiliz yetkilileri, parlamento heyetlerinin karşılıklı ziyaretlerine eşit derece önem vermiş olsalar da, bu durum her iki ülke basını için geçerli olmamıştır. İngiliz basını, söz konusu ziyaretlere neredeyse hiç yer vermemiştir. Tam aksine Türk basını, ziyaretlere büyük önem atfetmiş, geziler hakkında günlük bilgiler vermiş ve Türk-İngiliz ittifakına dair yazılar yayımlamıştır. Bu durum, Türk kamuoyunun bilhassa Sovyet tehlikesi sebebiyle teyakkuz halinde bulunduğu ve Türkiye'nin güvenliği meselesinde kamuoyuyla siyasi iradenin tam bir birlik içinde olduğuna işaret etmektedir. İngiliz basınının ziyaretlere kayıtsızlığı ise, Türkiye'nin o dönemde İngiliz kamuoyundaki imajı bağlamında açıklanabilir. Neticede, parlamento heyetlerinin 1947 senesindeki karşılıklı ziyaretleri, Türk-İngiliz yakınlaşması bakımından önemli bir adım olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, İngiltere Fonu (534)

DBTDA, 534.37322.149955.14; 37322.149955.15; 37322.149955.16; 37322.149955.17; 37322.149955.20;37322.149955.22;37322.149955.24;37322.149955.25;37322.149955.27;37322.149955.28;37353.150031.2;37354.149999.4; 37354.149999.5; 37376.150201.41;37376.150201.43;37376.150201.44;37376.150201.45;37376.150201.46;37376.150201.49; 37376.150201.51;37376.150201.54; 37376.150201.56; 37376.150201.57;37376.150201.59; 37376.150201.60; 37376.150201.62;37376.150201.63;37376.150201.64;37398.150258.9; 37398.150258.10; 88100.320606.272.

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

TBMMTD, Dönem:8, Cilt:5, Birleşim:51; Cilt:6, Birleşim:75; Cilt:7, Birleşim:1.

Sürelî Yayınlar

Akşam, Cumhuriyet, Çankırı, Demokrat İzmir, Dikkat, Doğrusöz, The Times, Ulus.

Kitap ve Makaleler

Athanassopoulou, Ekavi (2020), "A Tepid Alliance: Britain And Turkey In The Post-War And Early Cold War Years", *Middle Eastern Studies*, 56/5, s. 699-713.

Bilgin, Mustafa (2007), *Britain And Turkey In The Middle East*, London, New York: Tauris Academic Studies.

Bilgin, Mustafa Sıtkı, Morewood, Steven (2004), "Turkey's Reliance on Britain: British Political and Diplomatic Support for Turkey against Soviet Demands, 1943-47", *Middle Eastern Studies*, 40/2, s. 24-57.

Dockrill, Michael L., Hopkins, Michael F. (2006), *The Cold War, 1945-1991*, Second edition, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Ekincikli, Mustafa (2010), *Türk Dış Siyaseti (İnönü-Bayar Dönemleri)*, Ankara: Berikan Yayınları.

Hale, William (2013), *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Third edition, London, New York: Routledge.

Mason, John W. (1996), *The Cold War, 1945-1991*, London, New York: Routledge.

Soysal, İsmail (2000), *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Toker, Metin (1990), *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973/Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Soğuk Savaş Döneminin Başında Türk-İngiliz İlişkilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Adım:
Parlamento Heyetlerinin Karşılıklı Ziyaretleri (1947)

- Tuncer, Hüner (2012), *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950), İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal (1999), "Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası (1945-1991)", *ATA Dergisi*, 8, s. 67-93.
- Yılmaz, Şuhnaz (2020), "The transformation Of Britain-Turkey-United States Relations At The Advent Of The Cold War (1945–1952)", *Middle Eastern Studies*, 56/5, s. 714-729.